ΕΒΔΟΜΑΣ

Ἔτος Α' 1884 — ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ — 11 Νοεμβριου αριθ. 37

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΕΠΙΦΑΝΕΙΣ ΕΛΛΗΝΕΣ

Β'.

—

Θεόδωρος Π. Δηλιγιάννης.

Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε σελ. 293

Τὸ ἀτυχὲς πέρας τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως ἐπέβαλε θυσίας ὀδυνηράς. Ἡ ἐν Παρισίοις Σύνοδος ἐξέδοτο τὸ γνωστὸν πρωτόκολλον, ὃ προσεκλήθη ν' ἀποδεχθῇ ἡ Ἑλλάς. Ἡ περίπτωσις ἐκείνη ἀπέδειξε φαεινότερον τὸν εὐγενῆ χαρακτῆρα ἀπελθόντος τοῦ κόσμου τούτου πολιτευτοῦ, ὅστις παρακληθεὶς νὰ μὴ ἀρνηθῇ τὰς πολυτίμους αὐτοῦ πρὸς τὴν χώραν ὑπηρεσίας κατὰ τὴν ἐπώδυνον ἐκείνην κρίσιν, ἔστερξε νὰ ἀναλάβῃ τὸ βαρὺ τῆς Κυβερνήσεως βάρος. Τοῦ Ὑπουργείου Ζαΐμη ψυχὴ ἀπέβη ὁ ἤδη ἡγέτης τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἀναλαβὼν τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργεῖον. Ἡ βουλὴ διελύθη τῇ ἐπιμόνῳ ἀξιώσει αὐτοῦ, παρατηρήσαντος, ὅτι θὰ ἦτο ἄντικρυς ἀσέβεια καὶ πρὸς τὴν βουλήν, καὶ πρὸς τὸ πολίτευμα, ὁψέποτε ἡ νέα κυβέρνησις ἐρχομένη μετὰ τὸν κλύδωνα ὅπως ἐπιχύσῃ εἰρήνην, συνειργάζετο μετὰ βουλῆς τὴν προτεραίαν μόλις παρασχούσης 100,000,000, εἰς τὴν προκάτοχον κυβέρνησιν πρὸς τὸν ἄχρις ἐξοντώσεως πόλεμον. Σοφὴ πρόνοια εἰς τὸν αὐτὸν ἄνδρα ὀφειλομένη, ἣν καὶ ὁ ἐκ προκαταβολῆς ὅρος τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἐν ταῖς ἀποθήκαις ὑπάρχοντος πολεμικοῦ ὑλικοῦ, καὶ τῆς ἐν γένει ἀναδοχῆς τῆς κυβερνητικῆς κληρονομίας μετὰ τοῦ εὐεργετήματος τῆς ἀπογραφῆς. Ἐπίνοια εὔστοχος ἀληθῶς, καὶ ἡ σκοπιμότης τῆς ὁποίας ἴσως δὲν ἐξηντλήθη ἔτι. Ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν ἐκείνην ἀνέπνευσεν ὁ τόπος. Ὁ Δηλιγιάννης ἐκθύμως στηριζόμενος ὑπὸ ἐξόχων γάλλων, ὧν τὰς συμπαθείας ἐκέκτητο ἀμερίστως, ἀποκατέστησε τὰς μετὰ τῆς Τουρκίας διακοπείσας ἕνεκα τῆς Ἐπαναστάσεως σχέσεις· δυσχερὲς ἐπιχείρημα, ἡ πλήρης ἐπιτυχία τοῦ ὁποίου ὀφείλεται εἰς τὴν δεξιότητα αὐτοῦ, καὶ τὴν πρόθυμον ἀρωγήν, ἣν ὁμοθύμως παρέσχεν αὐτῷ ἡ γαλλικὴ διπλωματία. Ὁ Δηλιγιάννης διετέλεσε μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ ὁ ἄξων, περὶ ὃν ἐστράφη ἡ σώφρων διοίκησις τῆς κυβερνήσεως ἐκείνης. Ἡ συνταγματικὴ μηχανὴ ἐλειτούργει ἀπροσκόπτως καὶ ὁμαλῶς· ἠπία διοίκησις ἀνεζωπύρησε τὴν χώραν, καὶ ὅτε ἡ συμπαγὴς καὶ ἄδολος τοῦ Ὑπουργείου πλειονοψηφία ἐφάνη μειωθεῖσα, εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον προὐτάθη ἀμελλητὶ ἡ παραίτησις τοῦ Ὑπουργείου, καίτοι ἀπολαύοντος τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς· ἐπεκράτησεν ἡ ὑπόνοια μὴ ἕνεκα τῆς ἀραιώσεως τῆς πλειονοψηφίας, αἱτηθῶσιν ὑπερβάλλουσαι παροχαί, οὕτω δὲ πάθῃ ἡ διοίκησις. Ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνδρὸς ὅπως καταρτισθῇ ἐν τῇ πολιτείᾳ κόμμα γνησίως νομιμόφρον, κατασταλτικὸν πάσης ἀχαλινώτου ὑπερβάσεως, προσπάθεια, ἣν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἐνεργοῦ πολιτικοῦ σταδίου μετὰ θέρμης ἐκαλλιέργησεν, εἶχε τέλος ἐπιτύχει ὑπὸ τὴν ἐπιβάλλουσαν προσωπικότητα τοῦ ἀειμνήστου αὐτοῦ συγγενοῦς, ὑπὲρ οὗ προθύμως ὑπεχώρησεν αὐτός. Κόμμα συμπαγές, καὶ μοχλὸς τοῦ ὁποίου ἦν ὁ Δηλιγιάννης ἐμορφώθη ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ζαΐμη· ἀτυχῶς ὅμως καὶ πρὸς ζημίαν τῆς πολιτείας καὶ τῆς Βασιλείας, σειρὰ ἀπροόπτων περιστάσεων, ἤγαγεν εἰς βαθμιαίαν μείωσιν τὸ χρηστὸν ἐκεῖνο κόμμα, ἐφ' οὗ τόσας εἶχε θεμελιώσει ἐλπίδας ὁ τόπος.

Ἐπῆλθον ἀκολούθως πολιτικοὶ διωγμοί, ὧν τὴν πικρίαν ἐγεύθη ἀμερίστως καὶ ἀποκλειστικῶς ὁ ἐκ Γόρτυνος βουλευτής. Καταδιωχθεὶς πολιτικῶς, ἐξετέθη εἰς τὸ δριμὺ τῆς ὀρεινῆς ἐπαρχίας του ψῦχος, ἔπαθε τὸν πόδα, ἡ δὲ πάθησις μετατραπεῖσα εἰς ξηρὰν γάγγραιναν, ἐβασάνισεν αὐτὸν ἐπὶ δέκα ὀκτὼ ὅλους μῆνας· καίτοι πάσχων ἐν τούτοις, παρέσχε, παρακληθείς, τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ εἰς τὴν χώραν. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου Ὑπουργείου τοῦ Ζαΐμη κατὰ τὸ 1872, κατέστη τὸ πρῶτον Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν. Διαφωνήσας ἰσχυρῶς πρὸς ἐπιφανέστατα τῆς πολιτείας πρόσωπα ἐπὶ οἰκονομικῶν τινων συνδυασμῶν, ἠπείλησεν ὅτι θὰ παραιτηθῇ, ἀπέρριψε πᾶσαν εὐμενῆ καὶ πλαγίαν ἔνδειξιν, ἐμμείνας αὐστηρῶς ἐντὸς τῶν ὁρίων συνταγματικοῦ Ὑπουργοῦ, τὸν κύκλον τοῦ ὁποίου εἶχεν ὁ ἀνὴρ διαγράψει μετὰ τῆς λεπτολόγου ἐκείνης ἀκριβείας τῆς μέχρις ὑπερβολῆς χωρούσης ἐνίοτε. Ἴδιαι πεποιθήσεις, διαμορφωθεῖσαι ἰσχυρότεραι ἐν τῇ μακρᾷ καὶ ἐνδελεχεῖ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας καὶ τῶν ἀληθῶν ἀναγκῶν της μελέτῃ, ἴσως δὲ καὶ τοῦ Ὄθωνος αἱ παραδόσεις, ἐπέθηκαν εἰς τὴν μεμαρτυρημένην τοῦ ἀνδρὸς εὐσυνειδησίαν τὸν τύπον τοῦ ἐντελῶς ἀκάμπτου ἐν τῇ ἐπιτελέσει τῶν ὑπουργικῶν καὶ ἐν γένει τῶν πολιτειακῶν αὐτοῦ καθηκόντων. Ἐν χώρᾳ συνταγματικῇ ἴσως τοῦτο κριθῇ ὡς καθυστέρησίς τις, ἢ μὴ ἀκριβὴς διατίμησις τῶν καιρῶν, καθ' οὓς ζῇ τις καὶ πολιτεύεται. Ἡ ἄκρα προσήλωσις τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς πολιτικῆς ἠθικῆς, ἡ ἔλλειψις προθυμίας περὶ τὸ διαθρύπτειν τὰς ὀρέξεις καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ δημοσίου, ἅμα δὲ καὶ δυσκαμψία τις περὶ τὸ συμβιβάζειν τὰ διεστῶτα, ἢ θερμαίνειν καὶ τὰς εὐλογωτέρας προσωπικὰς φιλοδοξίας εἶχον παρακωλύσει ἴσως τὴν ὑπερτάτην πολιτικὴν σταδιοδρομίαν του· ταῦτα ἐλέχθησαν ὡς τρωτὸν μέρος τοῦ ἀνδρός, λαμβανομένου ὡς ἀρχηγοῦ κόμματος. Ἴσως καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος διέγνω τὴν τοιαύτην περὶ αὐτοῦ γνώμην, ἐν ᾗ τοσαύτη εὕρηται τιμὴ ὑπὸ τύπον μεμψιμοιρίας· φαίνεται ἐν τούτοις, ὅτι ἐννοεῖ νὰ μείνῃ ἀδιόρθωτος.

Διατρέχομεν ἐν τάχει τὸ παρεμπίπτον χρονικὸν διάστημα καθ' ὃ ὁ Δηλιγιάννης, εἴτε ἀπέχων τῆς πολιτικῆς πάλης, ἕνεκα ἀγρίου πολιτικοῦ διωγμοῦ, καὶ πλουτίζων διὰ πολυτίμων σημειώσεων καὶ συγκριτικῶν μελετῶν τὸ ἄριστον αὐτοῦ ἔργον, τὴν «Ἑλληνικὴν Νομοθεσίαν», εἴτε ἡγούμενος πάντοτε ἰδίου κόμματος μικροῦ, ἐν μέσῳ τῶν μεγάλων τῆς βουλῆς, ἐπολιτεύετο ὅλως ἀνεξαρτήτως καὶ αὐτοτελῶς, κατ' ἴδιον λελογισμένον σύστημα. Ἡ ἐνσκήψασα κατὰ τὴν Ἀνατολὴν κρίσις, διεγείρασα τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀνησυχίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, συνετέλεσε τὴν Κυβέρνησιν τῶν Πρωθυπουργῶν ὑπὸ τὸν Καναρὴν, τὴν ἄλλως «Οἰκουμενικὴν» κληθεῖσαν, ἐν ᾗ, παρακληθεὶς ἐπιμόνως, μετέσχεν ὡς Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας καὶ αὐτός. Ἰθύνων τὸν σπουδαιότατον τοῦτον κλάδον ἀπεδείχθη δημιουργός, θεμελιώσας τὸ νέον σύστημα τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἐν τῇ καρποφόρῳ καὶ ἐθνικῇ ταύτῃ ἐργασίᾳ ἠνάλωσεν ἐπιμόνως καὶ ἐπιτυχῶς ὁ ἀνὴρ τὰ ἴδια φῶτα καὶ τὴν θέλησιν, ὅ,τι δ' ὑπάρχει σήμερον, τῆς ὑπουργείας ἐκείνης εἶνε προϊόν.

Ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγ. Στεφάνου ἀνέτρεψεν ἐν βοῇ τὴν ἀποτυχοῦσαν Οἰκουμενικήν. Ἀπὸ τῶν ναυαγίων αὐτῆς ἐμορφώθη ἡ κυβέρνησις τοῦ μακαρίτου Κουμουνδούρου, ἧς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς κατέστη ὁ Δηλιγιάννης. Κατανοῶν ὅτι εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας δὲν εἶνε ἐπιτετραμμένον ν' ἀποφεύγωσι τὰς εὐθύνας ἢ ν' ἀρνῶνται τὰς ὑπηρεσίας των ὅταν αὗται πρόκεινται κατεπείγουσαι, ἔστερξεν, ἐν χρόνοις πραγματικῆς ἀπογνώσεως, νὰ μερισθῇ τὰς εὐθύνας καὶ τοὺς κινδύνους τῆς ἐποχῆς. Ὡς μέλος τῆς Οἰκουμενικῆς ἐγνωμάτευσε μετὰ τοῦ Κουμουνδούρου ὑπὲρ τῆς ἀμέσου μετοχῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν ἐκτυλισσόμενον ἀνατολικὸν ἀγῶνα. Ὅτε δὲ ἡ ἔξοδος τοῦ στρατοῦ ἐπραγματοποίησε τὸν ὑπέρτερον σκοπὸν δι' ὃν εἶχε διαταχθῇ[1], ὁ Δηλιγιάννης ἀπῆλθεν εἰς Βερολῖνον, ὑπουρ-

1. Ἂς μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ προκαλέσω τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ τῆς τολμηρᾶς καὶ σωτηριώδους πρωτοβουλίας τῆς ἐξόδου τοῦ στρατοῦ εἰς Θεσσαλίαν, καὶ ἡ σκοπιμότης τῆς ὁποίας ἐμαρτυρήθη περιφανῶς διὰ τῶν μετέπειτα. Ἐλέγχει πολιτικὴν εὐψυχίαν, ἐπιδεικνυομένην ἐκεῖ ἔνθα προσήκει καὶ καρποφορεῖ. Ἡ ἔξοδος καὶ ἡ ἀνάκλησις τοῦ στρατοῦ ἐγένετο ἐθνικῶς δημιουργική. Κατὰ τὴν βουλευτικὴν συνεδρίασιν τῆς 30ῆς Ἰανουαρίου 1878 ὁ κ. Τρικούπης ἡγούμενος τότε μερίδος τινὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἔπλεξε διὰ θερμῶν λόγων τὸ ἐγκώμιον τοῦ κρισίμου, ἀλλ' αἰσίως

γὸς περιβεβλημένος δικτατορικὴν σχεδὸν ἐξουσίαν ἀφοῦ ἐπέτυχε δι' ἐντόνου πρὸς τὰς δυτικὰς δυνάμεις γλώσσης καὶ τῆς ἀπειλῆς τῆς γενικῆς ἐπαναστάσεως τὴν ἐνώπιον τοῦ συγκαθησομένου Συνεδρίου ἐμφάνισιν τοῦ πληρεξουσίου τῆς Ἑλλάδος ἀκουσθησομένου πλήρως καὶ εὐνοϊκῶς (full and favourable hearing) ὡς ἔλεγεν ἡ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἄγγλου ἐπιτετραμμένου ἐπίσημος ἀνακοίνωσις ἀπὸ 14/26 Ἀπριλίου 1878 πρὸς τὸν Ἕλληνα ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, εἰς ὃν διὰ δευτέρας ἀνακοινώσεως ἐγνωστοποιήθη ἐπισήμως παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἄγγλου ἐπιτετραμμένου ὅτι ἡ τῆς Ἀνάσσης κυβέρνησις ἀναλαμβάνει αὐτὴ νὰ δηλώσῃ ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου ὅτι ἡ τῆς θεσσαλικῆς ἐπαναστάσεως εἰρηνοποίησις ὀφείλεται εἰς τὴν παρέμβασιν τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ἧς ἄνευ ἡ ἐπανάστασις θὰ ἐξηκολούθει. Δὲν ἱστοροῦμεν παντελῶς· σκιαγραφοῦντες πολιτικὴν μορφὴν ἐκ τῶν πρωτίστων τῆς χώρας ἀπτόμεθα ὅλως τροχάδην τῶν συγχρόνων καὶ γνωστῶν γεγονότων παρεμβάλλοντες οἱονεὶ σκιὰν πρὸς εὐκρινεστέραν παράστασιν τῶν γραμμῶν τῆς εἰκόνος.

Ἡ ἐποχὴ τοῦ βερολινείου Συνεδρίου εἶνε ἡ περιφανεστέρα τοῦ ἀνδρός. Ἴσως ἡ μοῖρα ἐπιφυλάσσει αὐτῷ μείζονας πρὸς τὴν χώραν ὑπηρεσίας· ἄχρι τῆς στιγμῆς ὅμως οὐδεμίαν ὑπερτέραν προσήνεγκε τῇ πατρίδι του. Αἱ συνθῆκαι ὑφ' ἃς διετέλει τότε ἡ χώρα ἀπέβησαν δεινότεραι ἐκ τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως εἰς ἣν ἀφῆκε τὰ πράγματα ἡ Οἰκουμενική· αἱ δὲ περιστάσεις ὑφ' ἃς παρέστη ὡς πρῶτος τῆς Ἑλλάδος πληρεξούσιος ἐν Βερολίνῳ ἦσαν ἐκ τῶν δυσμενεστάτων. Δὲν εὐθύνετο δι' αὐτάς, τὰς εὗρεν ὅμως καὶ ὤφειλε νὰ τὰς ὑπερπηδήσῃ, ἢ νὰ συντριβῇ, συντρίβων καὶ τόσας ἐλπίδας τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος καὶ τῆς δούλης. Ἐν ταῖς προκαταρκτικαῖς ἐργασίαις τῆς εἰσόδου αὐτοῦ εἰς τὸ Συνέδριον ἀνεδείχθη ὑπέρτερος ἑαυτοῦ. Παλαίων κατὰ τῆς ἀποκαλύπτου δυσμενείας τῶν Ἄγγλων, καὶ ὢν μόνη ἡ ὑπερβάλλουσα ὑπὲρ τῶν Τούρκων μέριμνα ἀπετέλει ἀπειλὴν καὶ σκόπελον κατὰ τῶν τότε ἐθνικῶν ἐλπίδων, προσκρούων εἰς τὴν εὐγενῆ ψυχρότητα ἄλλων τοῦ Συνεδρίου μελῶν, ἀγωνιζόμενος νὰ νικήσῃ τὴν διπλωματικὴν ἐφεκτικότητα ὀκνοῦσαν ν' ἀναλάβῃ τολμηρὰν πρωτοβουλίαν ἐν ζητήματι ὅπερ οὔτε δημοτικὸν ἦτο, οὔτε ἐλπίδας ἀσφαλεῖς ἐπιτυχίας παρουσίαζε, καὶ πᾶσα ἀποτυχία τοῦ ὁποίου θὰ ὑπενέφαινε διπλωματικὴν ἥτταν τῆς δυνάμεως ἥτις ἔσχε τὴν ἀρχεβουλίαν, μοχθῶν νὰ διασκεδάσῃ τῆς ὑπόπτου διπλωματίας τὰς μερίμνας καὶ τὰς ἀνησυχίας, νὰ παρασκευάσῃ δὲ σύμπτωσιν συμφερόντων εὐρωπαϊκῶν συναπτομένων ἐν τῇ εὐτυχεῖ περατώσει τῆς ἀποστολῆς του, ἅμα δὲ νὰ πείσῃ καὶ περὶ τούτου, ὁ ἀνὴρ ἀπεδείχθη ἀληθὴς πολιτικός, εὐρείας καὶ *πρακτικὰς* ἔχων τὰς σκέψεις, ἀκριβὴς γνώστης τῶν ψυχικῶν ἐλατηρίων τῶν ἀποτελούντων τὸ συνέδριον ἀνδρῶν, καὶ τῶν ἐθνικῶν ἀδυναμιῶν, τῶν τάσεων, καὶ τῶν πόθων ἑκάστης δυνάμεως, ἀντιπροσωπευομένης ἐν τῷ Βερολινείῳ Συνεδρίῳ. Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη εἶνε ἀξιοσημείωτος, παραμενεῖ δὲ ὡς ὁ εὐγλωττότερος καὶ ἀκραιφνέστερος συνήγορος τῆς ἀξίας καὶ περινοίας τοῦ ἀνδρός. Ἕλλην Ὑπουργός, ἀντιπρόσωπος τῆς ὁλομελείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, λαλῶν εἰς ἐπήκοον τῆς Εὐρώπης καὶ ἐξαγγέλλων ὅτι ἡ ἐλευθέρα Ἑλλὰς «περιστέλλουσα τὰς εὐχάς της» ἀρκεῖται *ἐπὶ τοῦ παρόντος* εἰς τὴν Κρήτην καὶ τὰς ὁμόρους ἐπαρχίας ὡς τροποποίησιν τῶν ὁρίων της, εἴναί τι συναρπάζον τὴν ψυχὴν καὶ ὅπερ ἀπὸ μακροῦ χρόνου δὲν εἶδεν ἡ ἐλευθέρα Πατρὶς καὶ ἡ δούλη. Τὸ τὴν προτεραίαν ἀπολωλὸς ζήτημα τῆς Ἑλλάδος, ἐκερδήθη παταγωδῶς τὴν ἐπαύριον. Ἡ ὀξύνοια τοῦ πρώτου τῆς Ἑλλάδος πληρεξουσίου συνεπλήρωσε τὴν ἔμπνευσιν αὐτοῦ, ἡ δὲ ἐπιτυχία ἔστεψε τὰς ἐθνικὰς ἐλπίδας καὶ τοὺς μόχθους του. Ἡ Ἑλλὰς κατήγαγε περιφανῆ διπλωματικὴν νίκην, τὴν μόνην ἣν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ὄθωνος. Καὶ αὐτὴ τοῦ ΙΓ' πρωτοκόλλου ἡ διασκευὴ μαρτυρεῖ περὶ τοῦ ἔμφρονος ἐπιλογισμοῦ τῆς διατυπώσεως. Οἱ ἀόριστοι τοῦ πρωτοκόλλου προσδιορισμοὶ περὶ τῶν κοιλάδων τοῦ Θυάμιδος καὶ τοῦ Πηνειοῦ, οἱ μετὰ τὴν ἀναπόδραστον ἐγκατάλειψιν τοῦ Ἄφου, καὶ τοῦ Ἀλιακμονος, ἐνδειχθέντος τοῖς Γάλλοις πληρεξουσίοις ὑπὸ τοῦ κ. Δηλιγιάννη καὶ παρ' αὐτῶν ὑποστηριχθέντες, εἶχον, φαίνεται, σκοπίμως ἐνδειχθῆ οὕτως. Ἄμεσος πρὸς τοὺς Τούρκους πρόσκλησις τοῦ Συνεδρίου ὅπως παραιτηθῶσι τῆς Ἠπειροθεσσαλίας θὰ ἔξεβίαζεν ἴσως αὐτοὺς εἰς ἀποχώρησιν, μετὰ ῥητῆς διαμαρτυρήσεως, τὸ δὲ ἔργον ἤθελε ματαιωθῆ ἢ περιπλακῆ· οἱ ἀόριστοι προσδιορισμοὶ ἐκάλυψαν τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν εὐθύνην τῶν Τούρκων, ἐπελθούσης δὲ βραδύτερον τῆς ἐπιστημονικῆς τοῦ ὅρου «κοιλὰς» ἑρμηνείας, ἡ Ἑλλὰς ἐπεζήτησε καὶ ἐπέτυχεν ὑπὲρ ἑαυτῆς οὐχὶ τὰ χαμαλὰ τῆς λεκάνης κράσπεδα καὶ τὴν ῥοὴν τῶν ποταμίων ὑδάτων, ἀλλ' αὐτὰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων καὶ τὰς κλεῖδας τῶν διαβάσεων. Ταῦτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῆς μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ πρωτοκόλλου συντόνου ἐργασίας ὅπως περιληφθῇ ἐν τῷ σώματι τῆς συνθήκης εἰδικὸν κυρωτικὸν ἄρθρον μετὰ τῆς φράσεως «μεσολάβησις» ἀντὶ «φιλικῶν ὑπηρεσιῶν». Ὁ γηραιὸς Γλάδστων, ἡγούμενος τότε τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἔλεγε τῷ Δηλιγιάννῃ ἐπισκεψαμένῳ αὐτὸν ἐν Λονδίνῳ, ὅτι ἄνευ τῆς ἐπιμονῆς του ταύτης καὶ τῆς ἀλλαγῆς τῶν ὅρων ἡ ὑπόθεσις τῆς Ἠπειροθεσσαλίας ἤθελε βεβαίως ἀπολεσθῆ.

Ἐν Εὐρώπῃ ἡ διπλωματικὴ ἐπιτυχία τοῦ κ. Δηλιγιάννη παρήγαγεν εὔλογον ἔκπληξιν. Ὁ πολὺς Βλῶβιτς γράφων εἰς τοὺς *Καιροὺς* τὴν ὑστεραίαν τῆς ἐκδόσεως τοῦ πρωτοκόλλου, ἐξέφραζεν ἀπροκάλυπτον θαυμασμὸν ὑπὲρ τοῦ Ἕλληνος διπλωμάτου, οὗτινος ἔπλεκεν εἰλικρινῆ καὶ θερμὸν πανηγυρικόν. Ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ἱστορήσωμεν τὰ τῆς διπλωματικῆς ἐκείνης νίκης τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ ἐμφιλοχωρήσωμεν εἰς τὰς δυσχερείας ἃς ὤφειλε νὰ ὑπερπηδήσῃ ὁ Ἕλληνο πολιτικός, ἠθέλομεν προσθέσει καὶ τὰς ἡμέτερας κρίσεις, καί τοι τρέχοντες τὸν κίνδυνον νὰ προσκρούσωμεν εἰς τὴν ὑπερβάλλουσαν τοῦ κ. Δηλιγιάννη μετριοφροσύνην. Περὶ τούτου ὅμως δὲν πρόκειται. Ἐνίκησεν ἡ Πατρὶς ἡμῶν καὶ τοῦτο ἀρκεῖ. Ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ὁ τῆς Ῥωσσίας, ὁ τῆς Αὐστρίας, ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας, ὁ Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, περιφανῆ ἡγεμονικῶν οἰκογενειῶν μέλη ἔσχον τὴν εὐμένειαν νὰ συγχαρῶσι θερμῶς τῷ Ἕλληνι Ὑπουργῷ, οἱ δὲ ἐπιφανέστατοι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ ἀρκούμεθα εἰς τὸν Βίσμαρκ, τὸν Γλάδστωνα, τὸν Γαμβέτταν, τὸν Γορτσακώφ, τὸν Ἀνδράσσυ ἔσφιγξαν αὐθορμήτως τὴν χεῖρα τοῦ Ἕλληνος πολιτικοῦ.

Αἱ διπλωματικαὶ ἐπιτυχίαι τοῦ κ. Δηλιγιάννη δὲν εἶχον λήξει μετὰ τῆς λήξεως τοῦ Συνεδρίου, μοχθῶν δὲ ἀδειαλείπτως ὑπὲρ τῆς τύχης τῆς Ἠπειροθεσσαλίας περιεσπᾶτο εἰς ζωτικώτατα ἐσωτερικὰ ζητήματα τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου[1]. Κατὰ τὴν ἐπίπονον καὶ ἐργωδεστάτην μετέπειτα ἐργασίαν, διὰ τὴν ὁριστικὴν ἐπίτευξιν τῶν πόθων οὓς εἶχε θερμάνει ἡ διπλωματικὴ τοῦ Βερολίνου σύνοδος, ἀγωνιζόμενος κατὰ τῆς ἐπιμόνου ἀντιδράσεως τῆς γείτονος χώρας καὶ τοῦ Ἄγγλου πρωθυπουργοῦ, ηὐτύχησεν, οὐχὶ ἅπαξ, νὰ κερδήσῃ κατὰ τὸν διπλωματικὸν ἀγῶνα τὰ ζητήματα ἐφ' ὧν ἡγωνίζοντο Ἑλλὰς καὶ Τουρκία, ἰδίᾳ δὲ ὅτε κατώρθωσε νὰ ἐξουδετερώσῃ τὰς προτάσεις τῶν Ἄγγλων περὶ συνελεύσεως εἰδικῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπιτροπῆς εἰς Ὀθωμανικὴν πόλιν, ὅπως χαράξῃ τὴν γραμμὴν τῶν νέων συνόρων, καὶ ὅτε ἐπέτυχε τὴν πλειονοψηφίαν τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ Ἐπιτροπῇ ἧς ἐπέκειντο αἱ ἐργασίαι. Ἡ πτῶσις τοῦ δυσμενοῦς Ὑπουργείου τοῦ Βήκονσφηλδ ἐματαίωσε τὸ τέχνασμα τῆς συστάσεως τῆς ἐπιτροπῆς καὶ ἠλλαξεν ὁλοσχερῶς τὴν θέσιν τῶν ἐκκρεμῶν ζητημάτων, ἅτινα, πηγάσαντα ἐκ τοῦ Βερολινείου συνεδρίου, ἔμενον ἔτι ἀπροσδιόριστα.

Ὁ μέλλων τοῦ ἀνδρὸς βιογράφος θὰ ἐπιληφθῇ βεβαίως τῆς ἀναλύσεως τῆς ἐργασίας ἐκείνης. Ἡ ὁριστικὴ τῆς Εὐρώπης ἀπόφασις, ἡ συμπληρωματικῶς ληφθεῖσα ἐν Βερολίνῳ δύο ἔτη μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ πρωτοκόλλου, ὅτε οἱ ἐν Βερολίνῳ πρεσβευταὶ τῶν μεγάλων δυνάμεων μετ' εἰδικῶν στρατιωτικῶν ἐπιστημόνων ἠρμήνευσαν τὴν γραμμὴν τοῦ ΙΓ' Πρωτοκόλλου καὶ καθ' ἣν ἐπεδικάζοντο τελεσιδίκως τῇ Ἑλλάδι αἱ κορυφαὶ τοῦ Ὀλύμπου, τὰ Ἰωάννινα καὶ τὸ Μέτσοβον, εὗρε τὸν Δηλιγιάννην ἐν τῇ ἀντιπολιτεύσει. Ἡ ἀπόφασις ἐκείνη τῆς Εὐρώπης εὗρεν ὅλως ἀνέτοιμον τὴν Ἑλλάδα. Αἱ περὶ ἀνυπαρξίας ζητήματος Ἑλληνικοῦ γνῶμαι πολιτευομένων τινῶν εἶχον συμπληρωθῆ ὑπὸ ἀλλοκότων ἀπὸ τοῦ βουλευτικοῦ βήματος θεωριῶν περὶ τῆς ὑλικῆς ἀποστολῆς τῶν Ἑλλήνων ὡς ἔθνους. Ὅτε δὲ ἐνεχειρίσθη εἰς τὸν πρωθυπουργὸν Τρικούπην ἡ ταὐτόσημος διακοίνωσις τῆς 3/15 Ἰουλίου 1880 τῶν ἐν Ἀθήναις πρεσβευτῶν τῶν ὑπογραψασῶν τὴν βερολίνειον συνθήκην δυνάμεων, λέγουσα ὅτι αἱ κορυφαὶ τοῦ Ὀλύμπου, τὰ Ἰωάννινα καὶ τὸ Μέτσοβον *καθίστανται κτήσεις τῆς Ἑλλάδος*, ἡ Ἑλλὰς αὕτη ἦτο ἄτονος, διότι εἶχεν ἀφοπλισθῆ καὶ συνεπῶς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς μοναδικῆς εὐκαιρίας, ἣν τελεσιδίκως παρέσχον αὐτῇ αἱ δυνάμεις. Καὶ ὅτε μετὰ τὴν ἀδράνειαν ἐπέσκηψεν εἰς τὸν τόπον ἡ ἐπιστρατεία, ὁ Δηλιγιάννης μόνος ἔσχε τὸ πολιτικὸν θάρρος ν' ἀνέλθῃ τὸ βῆμα καὶ νὰ κεραυνοβολήσῃ ἐκεῖθεν ἀπτοήτως κυβέρνησιν ἥτις, ἐνῷ τὴν προτεραίαν ἐδημοπράτει τὰ πολεμικὰ εἴδη καὶ ἠραίου τὰς στρατιωτικὰς τάξεις, μετὰ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας ἐλάμβανεν *αὐτοβούλως* τὸ σοβαρὸν μέτρον ὅπερ *κατεδίκασαν ὁμοθύμως* αἱ ὑπογράψασαι τὴν τελευταίαν συνθήκην δυνάμεις, καὶ ὅπερ ἐχαρακτήριζεν ὁ Δηλιγιάννης ὡς πεπρωμένον νὰ διασπάσῃ τὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος συντελεσθέντα Εὐρωπαϊκὸν συνασπισμόν, εἰς οὗ τὴν πίεσιν ἀφεύκτως, καὶ κατὰ τὴν εὔκαιρον στιγμήν, θὰ ἐνέδιδεν ἡ Τουρκία. Τὸ εὐεργέτημα τοῦ πρωτοκόλλου ΙΓ', ἔλεγεν, ἔκειτο εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς Ἠπειροθεσσαλίας ἄνευ αἵματος καὶ χρήματος· ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ἐξαντλήσωμεν τὰς δυνάμεις τῆς χώρας πολεμοῦντες, δὲν εἴχομεν ἀνάγκην τοῦ τίτλου ὅπως ἐγείρωμεν πόλεμον. Ἐν τῇ ἀναιμάκτῳ καὶ ἀκεραίᾳ καταλήψει τῶν ὁριστικῶς ἐπιδικασθέντων ἡμῖν κεῖται ἡ πραγματοποίησις τοῦ ὑπερτέρου πολιτικοῦ σκοποῦ, ὅστις ὑπηγόρευσεν εἰς τοὺς ἐννοήσαντας τὸν σκοπὸν τοῦτον διπλωμάτας νὰ μοχθήσωσιν ὑπὲρ τῆς ἰσχυροποιήσεως τῆς Ἑλλάδος, διὰ τῆς ἀπολέμου αὐξήσεως τῶν ὁρίων της. Ἡ Εὐρώπη ἐξέδοτο τὸ πρωτόκολλον πρὸς τὸν σκοπὸν ν' ἀποφύγῃ Ἑλληνοτουρκικὴν ῥῆξιν, ἀκριβῶς δὲ ἐκ τούτου ἐπέρχεται ἤδη ἡ ῥῆξις. Τὸ ὀρθὸν τῶν παρατηρήσεων τούτων ἐμαρτύρησεν ὁ μετέπειτα χρόνος. Ἡ Ἑλλὰς ἠνάλωσεν ἑκατοντάδας ἑκατομμυρίων· χρέη βαρύτατα συνωμολογήθησαν, χιλιάδες πολιτῶν ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν καὶ τὰς ἑστίας των, τόσαι δὲ θυσίαι δι' ὧν ἄλλοτε θὰ ἠδύνατο ἡ Πατρὶς νὰ διεκδικήσῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ ν' ἀπειλήσῃ τὸν Ἑλλήσποντον, ἀπέληξαν εἰς ἀπρόσφορον στρατηγικὴν γραμμήν, μετὰ λωρίδος Ἠπειρωτικῆς γῆς καὶ τῆς Θεσσαλίας ἄνευ στρατιωτικῶν συνόρων. Παρασυρθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐκτάκτων δαπανῶν ἡ Ἑλλὰς, καὶ ἀδυνατοῦσα νὰ παρατείνῃ κατάστασιν καταστρέφουσαν ἀνεπανορθώτως τὰ οἰκονομικά της, ἠναγκάσθη νὰ στέρξῃ τὸ δοθὲν ἀφοῦ δὲν εἶχε πλέον τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἐκλέξῃ αὐτὴ τὴν εὔκαιρον στιγμὴν καθ' ἣν θὰ ἠδύνατο νὰ διεκδικήσῃ τὴν ἀνελλιπῆ ἐκτέλεσιν τῆς ἐπιστημονικῶς ὁρμηνευθείσης ἐν Βερολίνῳ γραμμῆς.

Ἡ λύσις ἠδύνατο νὰ τιτρώσκῃ τὰ προσφιλέστερα τῆς χώρας αἰσθήματα, ἐκρίθη ὅμως ἀναπόδραστος, ὑπὸ τῆς τότε κυβερνήσεως, καὶ ἐὰν τὸ Μέτσοβον καὶ τὰ Ἰωάννινα ὑπέρεψαν δοῦλα ἀφοῦ αἱ ἐξ μεγάλαι δυνάμεις τὰ ἀνεκήρυξαν ἐπισήμως ἐλεύθερα, εἰς τοῦτο ἥκιστα ἴσως πταίει ἡ θανὼν πολιτευτὴς ὅστις ἐν σπαραγμῷ ψυχῆς καὶ ἐξ ὑψηλῆς ἐπιγνώσεως τῆς καταστάσεως τοῦ Ἔθνους ἔστερξε τὴν ἀπρόσφορον γραμμήν. Οὔτε ὁ Κουμουνδοῦρος οὔτε ὁ Δηλιγιάννης ἦσαν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ὅτε ἡ Ἑλλὰς κατεῖχε τὴν ὁριστικὴν καὶ ἀμετάκλητον τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τῶν Ἰωαννίνων καὶ τοῦ Μετσόβου ἀπόφασιν. Κυβερνήτης τῆς χώρας τότε ἦν ὁ διαλαλήσας πανταχοῦ ὅτι ζήτημα Ἑλληνικὸν δὲν ὑφίσταται καὶ ὅτι ἡ μόνη ἐμπρέπουσα τοῖς Ἕλλησι πολιτικὴ εἶναι ἡ τραπεζιτική. Ἡμέρας μόλις μετὰ τοῦτο ὁ αὐτὸς κυβερνήτης ἐκήρυσσε τὴν ἐπιστρατείαν!

Τοιαῦται ὑπῆρξαν τῆς ἐπιστρατείας αἱ δεινοὶ καὶ ποικίλαι συνέπειαι, διὰ τὴν πρόληψιν τῶν ὁποίων μάτην ἠγωνίσθη ὁ ἡγούμενος ἤδη τῆς ἀντιπολιτεύσεως.

Ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ διακρίνεται ἰδίως διὰ τὴν προορατικότητα αὐτοῦ, διὰ τὸ θετικὸν τῶν σκέψεών του, καὶ τὴν ἀκροτάτην φειδὼ περὶ τὴν διάθεσιν τῶν δημοσίων χρημάτων. Στίλβουσαι θεωρίαι, κεναὶ ὅμως πρακτικότητας καὶ συντρίβουσαι τὸν λαὸν διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐφαρμογῆς των παρέρχονται ἀπαρατήρητοι, ὅσον καὶ ἂν κηρύσσωνται ἐπιστημονικαί. Περὶ τῆς χρηστότητος, καὶ τῆς εὐγενείας τοῦ ἤθους του λαλεῖ ἡ κοινὴ γνώμη, καὶ αὐτὴ ἡ τῶν ἀμειλίκτων πολιτικῶν ἀντιπάλων του ὁμολογία. Αἱ ἀγορεύσεις του φέρουσι τὸν τύπον τῆς ἀναλυτικότητος, χωρούσης ἐνίοτε μέχρις ἐπιμονῆς, τῆς ἀβρότητος καὶ τῆς ἄκρας σαφηνείας ἀφ' ἧς εὔληπτον πηγάζει τὸ πόρισμα. Εἶνε ἀληθές, ὅτι κατὰ στιγμὰς παρίσταται ἀνάγκη φακοῦ ὅπως ἀναζητηθῇ ἡ ὑπὸ λαβυρινθῶδες περίβλημα ἐνυπάρχουσα ἀρτία ἔννοια· ἐνίοτε μάλιστα ἔχει τις ἀνάγκην νὰ μελετήσῃ ὅπως ἐννοήσῃ. Τοῦτο κεῖται ἴσως μᾶλλον εἰς τὴν πρόθεσιν τῆς ἀποφυγῆς πάσης ἀποτόμου ἀρνήσεως, καὶ τῆς φειδοῦς τῆς προσωπικῆς φιλοτιμίας τοῦ αἰτοῦντος ἢ ἀκούοντος, ἢ εἰς φυσικὴν στρυφνότητα· εἶνε διπλωματικὸν μᾶλλον ἢ κοινοβουλευτικόν· μὴ λησμονῶμεν ὅμως, ὅτι ὁ ἡγέτης τῆς ἀντιπολιτεύσεως συνεδύασε καὶ συνεδίβασεν ὑπὲρ πάντα ἄλλον τῶν συγχρόνων πολιτευτῶν δύο ἰδιότητας χωρούσας συνεχῶς ἐκ διαμέτρου· τὴν τοῦ διπλωμάτου, καὶ τὴν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ ἀνδρός.

Πρὸς τὸ κυβερνητικὸν καθεστώς, ὁ προϊστάμενος τῆς ἀντιπολιτεύσεως διίσταται κατ' ἀρχήν, καὶ λεπτομέρειαν. Ἡ φράσις αὐτοῦ ὅτι ἡ ἀντιπολίτευσις ἐρχομένη εἰς τὴν Κυβέρνησιν θὰ πράξῃ τἀναντία ὅλως τῶν ὅσων ἔπραξεν ἡ κυβέρνησις, μαρτυρεῖ περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς διαστάσεως. Ἐννοεῖται, ὅτι Πλουτάρχου δόξαν καὶ ἀποστολὴν δὲν ἐζήλωσεν ὁ γράφων. Δὲν συγκρίνομεν· ἁπλῶς ἐκθέτομεν σκέψεις ἰδίας. Τοῦ Δηλιγιάννη πάντα τὰ νομοθετικὰ ἔργα φέρουσι τὸν τύπον τῆς ἀκριβείας καὶ σαφηνείας ἥτις διακρίνει τὸν ἄνδρα. Εἰς τὸν σκοπὸν ἐννοεῖ νὰ φθάσῃ καὶ φθάνει ἀσφαλῶς μὴ ἐξαντλῶν οὐδ' ἐκβιάζων εἰς ἔκρηξιν τὴν μηχανήν· ἀδυσώπητος δὲ ἐχθρὸς πάσης ἀγυρτείας ἢ ἐπιδείξεως καὶ τῆς μᾶλλον ἀβλαβοῦς, καὶ τῆς μᾶλλον θεμιτῆς ἐν χώρᾳ ἔνθα ὁ δῆμος κρατεῖ, εἶδε πολλάκις τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ ἀρχάς, ἀφ' ὧν οὐδέποτε ἀπέχει, ἐγερθείσας κώλυμα κατὰ τῆς σταδιοδρομίας του. Ὑπό τινα ἔποψιν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς πολιτικὸς Σαμπώρ, οὐδαμῶς στέργων ν' ἀποχωρισθῇ τῆς λευκῆς σημαίας.

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κουμουνδούρου ἡγεῖται τῆς κοινοβουλευτικῆς ἀντιπολιτεύσεως· αἱ ἐμβριθέσταται οἰκονομικαὶ μελέται ἃς ἐξετύλιξε λαλῶν ἀπὸ τοῦ κοι-

καρποφορήσαντος μέτρου ἀνωμολόγησε τὸν ἐπιτευχθέντα σκοπὸν τῆς ἐξόδου τοῦ στρατοῦ καὶ κατέληξε διὰ τῶν ἑξῆς ἐπὶ λέξει φράσεων: «Εὐγνωμονῶ πρὸς τὴν κυβέρνησιν δι' ἣν ἀνεδέχθη εὐθύνην ὑπογράψασα τὴν διαταγὴν τῆς ἀνακλήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ».

1. Εἰς τὰς βαρείας διπλωματικὰς φροντίδας, προσετέθησαν, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ αἱ οὐχ ἧττον βαρεῖαι μέριμναι δύο μεγάλων οἰκονομικῶν ἔργων ἅτινα ἐπεχείρησεν ὁ κ. Δηλιγιάννης, διευθύνων μετὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τὸ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ὑπουργεῖον· ἐννοοῦμεν τὸ δάνειον τῶν 60,000,000 καὶ τὴν μετατροπὴν τῶν δανείων τοῦ 1824 καὶ 25. Τὰ τελευταῖα ταῦτα εἶχον ἀποβῆ πληγή, τιτρώσκοντα δὲ ἀδιαλείπτως τὴν ὑπόληψιν καὶ τὴν φιλοτιμίαν τῆς χώρας, διέθετον δυσμενῶς καθ' ἡμῶν τοὺς πιστωτὰς καὶ τὰ εὐρωπαϊκὰ χρηματιστήρια, αἱ θύραι τῶν ὁποίων δὲν ἠνοίγοντο διὰ τὰ Ἑλλ. χρεώγραφα. Τὸ κατεπείγον καὶ τὸ ἐθνικῶς ὠφέλιμον τοῦ κανονισμοῦ τῶν δανείων τούτων οὐδεὶς ἠρνεῖτο ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ἐπιχειρήσῃ Ἐπιφανέστατος πολιτευτὴς πρωΐμως ἀρπαγεὶς ἀφ' ἡμῶν ἔλεγε μετ' ἀξιοείμου παρρησίας ὅτι ἡ μὲν μετατροπὴ τῶν παλαιῶν δανείων εἶναι κατεπείγουσα ἀνάγκη ἀλλ' ὅτι αὐτὸς οὐδέποτε θὰ τὴν ἐπεχείρει ἐξ εὐαισθησίας πρὸς πᾶσαν πιθανὴν καταλαλιάν. Ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ἀνέλαβε τὸ ἔργον, καὶ ἐπιτυχὼν συμβιβασμοὺς ἐξέχως ἐπωφελεῖς τῇ χώρᾳ, ἀπήλλαξε τὸν τόπον τοῦ ὀνείδους καὶ τῶν ἀδιαλείπτων μεμψιμοιριῶν καὶ ὕβρεων τῶν ξένων· μετέτρεψε τὰ παλαιὰ δάνεια, ἀποκατέστησε καὶ ὕψωσε τὴν ἐθνικὴν πίστιν, ἤρε τὰ ἐπιπροσθοῦντα κωλύματα διὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν Ἑλληνικῶν χρεωγράφων, εἰς τὰ ξένα χρηματιστήρια ἀπαντήσας διὰ πραγμάτων εἰς τοὺς δυσμενῶς καθ' ἡμῶν διατεθειμένους ἕνεκα τῆς καθυστερήσεως ἐκείνης. Ἔχω ὑπ' ὄψιν μου δύο ἐπίσημα φυλλάδια, ὧν τὸ μὲν διαλαμβάνει περὶ τοῦ δανείου τῶν 60,000,000 τὸ δὲ περὶ τῆς μετατροπῆς τῶν χρεῶν τοῦ 24 καὶ 25. Συνιστῶ τὴν ἀνάγνωσίν των. Εἶναι ὑπόδειγμα ἀκριβείας καὶ σαφηνείας. Καὶ τὰ ἐλάχιστα συναφῆ πρὸς τὰ δάνεια εὑρηνται μετ' ἐπιμονωτάτης ἀκριβολογίας ἐκτεθειμένα, οὔτω δ' ὁ πολίτης τίθεται εἰς θέσιν νὰ γνωρίζῃ πῶς ἤρχισε, πῶς διεξήχθη, ποῦ κατέληξε, καὶ ποῖα ἐξαγόμενα ἔδωκεν ἕκαστον τῶν δανείων. Μετὰ τὸ τέλος τῆς μετατροπῆς ὁ ἄγγλος πρόεδρος τῶν κατόχων ὁμολογιῶν τῶν παλαιῶν δανείων ἔσπευσεν αὐθορμήτως νὰ διαλαλήσῃ τὸν θαυμασμὸν αὐτοῦ διὰ τὴν ἀκρίβειαν, τὴν τάξιν, καὶ τὴν ἔξοχον εὐθύτητα τῆς Ἑλληνικῆς δημοσίου ὑπηρεσίας. Οὕτω ἡ ὑπόθεσις τῶν δανείων τοῦ 24 καὶ 25 πρὸς ἥν, ὡς εἰς Κεάδαν ὑπολήψεων, μετὰ φόβου ἠτένιζον χρηστοὶ πολιτευταί, ἐπερατώθη ἐπὶ ἀναμφισβητήτῳ ἐθνικῇ ὠφελείᾳ. Ἴσως δὲν εἶναι ὅλως ἀνωφελὲς νὰ γνωσθῇ ὅτι ὁ τότε ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τῶν Οἰκονομικῶν ταυτοχρόνως ὑπουργός, ὁ τὸ Πανελλήνιον ἀντιπροσωπεύσας κατὰ τὴν Σύνοδον τοῦ Βερολίνου, μικροῦ δεῖν ἀπετύγχανε κατὰ τὰς βουλευτικὰς ἐκλογάς, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχεν ἐγείρει φοβερὰς δυσαρεσκείας τῶν ἀξιωμάτων τῆς κυβερνήσεως, διότι κλεισθεὶς ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ νυχθημερὸν ἐργαζόμενος ὅπως παραιώσῃ αἰσίως τὴν ἐθνικὴν ὑπόθεσιν, οὐδεμίαν παρεῖχεν ἀκρόασιν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς πολιτικῆς. Ἡ τοιαύτη βαρεῖα παράλειψις ὀλίγον ἔλειψε νὰ τιμωρηθῇ δι' ἀποκλεισμοῦ ἀπὸ τῆς βουλῆς!

νοβουλευτικοῦ βήματος, ὅτε συνεζητοῦντο τὰ οἰκονομικὰ τῆς κυβερνήσεως μέτρα, καὶ αἱ μεταγενέστεραι ἀτυχίαι τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τῆς κυβερνήσεως, ἐδικαίωσαν τὰς προρρήσεις του καὶ ἴσως ἐνέπνευσαν τὴν μετάνοιαν εἰς ἐκείνους οἵτινες δὲν τὸν ἤκουσαν. Ἐχθρὸς παντὸς μονοπωλείου, καθ' ὃ περιοριστικοῦ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου, καὶ παρέχοντος πολιτικὴν δύναμιν εἰς τὰ κεφάλαια, ἀποδέχεται σκόπιμον φορολογίαν μετὰ προηγουμένην εὐσυνείδητον περικοπὴν πάσης δαπάνης περιττῆς.

Ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν οὐδέποτε ἐπέδειξε προτίμησιν ἰδιαιτέραν δι' οὐδεμίαν τῶν δυνάμεων· καλλιεργῶν ἀρίστας πρὸς ἁπάσας σχέσεις, ἐπεζήτησε καὶ ἐπέτυχε τὸ συμφέρον τοῦ τόπου ἀποβλέψας πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς αἰτήσεως καὶ τὴν φορὰν τῶν περιστάσεων. Εὐκρινεῖς περὶ βασιλείας καὶ τῶν εὐόρκων αὐτῆς καθηκόντων ἔχων ἰδέας, ὑπολαμβάνει τὴν βασιλείαν δύναμιν δρῶσαν ἐντὸς τῶν ὑπὸ τοῦ πολιτεύματος ταχθέντων ὁρίων, προληπτικὴν πάσης ὑπερβάσεως τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, καὶ παντὸς συναφοῦς κινδύνου, ἐπιτηροῦσαν τοὺς ὑπουργούς, μὴ παρεμβάλλουσαν σκοπίμως κώλυμά τι εἰς τὴν κανονικὴν τῆς μηχανῆς κίνησιν, ἀλλὰ καὶ μὴ ἐντρυφῶσαν εἰς τὴν ἀφάνειαν. Τὴν ἐπὶ τὴν διοίκησιν ἐπίδρασιν τῆς πολιτικῆς στέργει ἐν περιωρισμένῳ μέτρῳ, τὸ μὲν πρὸς πρόληψιν τοῦ κακοῦ τῆς γραφειοκρατείας, τὸ δὲ ὑπολαμβάνων ὅτι ὁ φίλος τῆς κυβερνήσεως βουλευτὴς δύναται νὰ συνιστᾷ ἁπλῶς τὰ ὄργανα ἅτινα κρίνει πρόσφορα εἰς τὴν διοίκησιν, συμφέρον δ' ἔχων νὰ διακριθῇ ἐπὶ ἀρίστῃ διοικήσει ἡ κυβέρνησις ἣν στηρίζει διὰ τῆς ψήφου του, θὰ μεριμνήσῃ ἐκ φιλοτιμίας ὅπως τὰ συνιστώμενα πρόσωπα ὦσι τὰ ἄριστα σχετικῶς. Τῇ κυβερνήσει ὅμως ἐπιβάλλεται τὸ καθῆκον τῆς διαρκοῦς ἐπιτηρήσεως τῶν συστηθέντων καὶ διορισθέντων, καὶ τῆς ἀμέσου περιστολῆς πάσης ὑπερβάσεως καθήκοντος. Ἀνομολογεῖ τὴν χρησιμότητα τῆς ὑπερτέρας ἐπιτηρήσεως τοῦ νομάρχου ἐπὶ τοῦ δημάρχου, τὸν δῆμον ὅμως ἐπεθύμει ἓν τισι μᾶλλον αὐτόβουλον καὶ μᾶλλον ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς ἀμέσου τῆς κυβερνήσεως ἐπιδράσεως.

Τὸ βαθύτατον σέβας ὅπερ ἀνομολογεῖ διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν πραγμάτων πρὸς τοὺς θεσμούς, καὶ τὰς εὐγενεῖς παραδόσεις τῆς χώρας, φαίνεται μοι μία τῶν ἀρίστων ἀπόψεων, ἀφ' ὧν θὰ κριθῇ ὁ ἀνήρ[1].

1. Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ὑπουργείου τοῦ αἵματος ὁ Ὄθων ἔγνω ν' ἀναθέσῃ τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας εἰς ἐπιφανῆ ζῶντα νομομαθῆ, εἰδότα, κατὰ τὴν τότε κρατοῦσαν φήμην, ἄριστα τὰ ἐξωτερικὰ καὶ ἰδίως τὰ ἀνατολικὰ πράγματα, διατελέσαντα πρεσβευτὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ὅν τινα ἐὰν σήμερον κατέχῃ ἡ haute finance δὲν ἔπαυσεν εὐλόγως διεκδικοῦσα ἀμερίστως ἡ ἐπιστήμη. Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν τοῦ ὑπουργείου ἐκείνου εἶχεν ἰδίᾳ χειρὶ ὁρισθῆ ὑπὸ τοῦ Ὄθωνος ὁ Θεόδωρος Δηλιγιάννης. Συνδυάζων ὁ μακαρίτης βασιλεὺς τὸν τελειότατον, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ, γνώστην τῶν ἀνατολικῶν πραγμάτων, πρὸς τὸν τελειότατον, κατὰ τὴν πεποίθησίν του, Εὐλαβῆς πρὸς τὰ πρόσωπα καὶ τὰς πεποιθήσεις τῶν ἄλλων εἶνε ἐξόχως συζητητικός, καὶ οὐδαμῶς αὐθαίρετος. Ἐνίοτε μάλιστα ὠθεῖ εἰς ὑπερβολὴν τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους συζήτησιν καὶ τὴν εὐγενῆ μέριμναν περὶ τῆς γνώμης καὶ πεποιθήσεώς των. Ἀτενίζων μετ' εὐλόγου προσδοκίας πρὸς τὴν νεολαίαν τῆς ἐλευθέρας καὶ δούλης Ἑλλάδος ὡς τὸν ἀσφαλῆ θεματοφύλακα τῶν ἐθνικῶν ἐλπίδων, ὑπολαμβάνει καθῆκον ἑαυτοῦ ὡς πολιτευτοῦ καὶ πολίτου νὰ ἐνθαρρύνῃ πάντα νέον, καὶ νὰ ἐμπνέῃ τὴν καρτερίαν εἰς τὸν ἐθνικὸν καὶ ἐπίπονον ἀγῶνα ὅστις εἶνε ὁ πολικὸς ἀστὴρ πρὸς ὃν σταθερῶς στρέφει ὁ Ἕλλην τὸν νοῦν αὐτοῦ καὶ τὴν καρδίαν.

Ἐκ τῆς ψυχρᾶς καὶ εὐσυνειδήτου διατιμήσεως τῶν συγχρόνων πραγμάτων συνάγομεν τὸ πόρισμα, ὅτι αἱ παρασχεθεῖσαι πρὸς τὸν τόπον ὑπηρεσίαι τοῦ Θεοδώρου Δηλιγιάννη δὲν θὰ εἶνε καὶ αἱ τελευταῖαι· ἴσως μάλιστα αἱ μέλλουσαι κριθῶσι, διὰ πλείστους λόγους, καὶ αἱ σπουδαιότεραι.

Συνταγματικός.

Ο ΕΝ ΡΩΜΟΥΝΙΑ ΜΙΣΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Β'.

Συνέχεια (ἴδε σελ. 286)

Τὸν Νικόλαον Μαυροκορδάτον ἀνατραπέντα τῷ 1717 τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ τῆς Βλαχίας θρόνου διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης Μαυροκορδάτος διορισθεὶς ὑπὸ τῆς Πύλης, ἀντὶ τοῦ ὑπὸ τῶν βογιάρων ἐκλεγέντος Γρηγορίου Καντακουζηνοῦ. Ὁ Ἰ. Μαυροκορδάτος, ἀφιχθεὶς εἰς Βουκουρέστιον ἐκήρυξεν ἀμέσως ἀμνηστείαν, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας πολλοὶ βογιάροι φυγάδες ἐπανῆλθον, κατὰ τὸν *Λαουριάνον* εἰς τὴν πατρίδα των.

«Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, λέγει ὁ Διονύσιος Φωτεινός, ἐν καιρῷ πείνης μεγάλης εἰς τὴν Βλαχίαν ἔφερε πολὺν σῖτον ἔξωθεν μὲ ἰδιά του ἔξοδα καὶ ἔθρεψε τὸν λαόν». Ἐπὶ τοιαύταις πράξεσιν πιστεύομεν ὀλίγιστοι τῶν ἡγεμόνων δύνανται νὰ καυχηθῶσι, καὶ ἐν καιροῖς ἔτι ὁμαλωτέροις καὶ μᾶλλον προοδευτικοῖς. Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης Μαυροκορδάτος ἔχει καὶ ἄλλα δικαιώματα ἐπὶ τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν Ῥωμούνων, ἅτινα τυφλὸν πάθος μόνον δύναται νὰ ἀρνηθῇ καὶ νὰ παραγνωρίσῃ. Ἡ Πύλη ἡττηθεῖσα ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ μὴ δυναμένη νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον ἀπεφάσισε νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ νικητοῦ, ζητοῦντος ἀντὶ πολεμικῆς ἀποζημιώσεως ἅπασαν τὴν Βλαχίαν, διέταξε δὲ τὸν Ἰωάννην Μαυροκορδάτον νὰ συνομολογήσῃ, ἔστω καὶ ἀντὶ τῆς θυσίας ταύτης, τὴν εἰρήνην. Ὁ Ὀσποδάρος ὅμως διὰ τῆς ἱκανότητος αὐτοῦ καὶ τῆς διπλωματικῆς ἐμπειρίας ἔπεισε τοὺς Αὐστριακοὺς ν' ἀρκεσθῶσιν εἰς τὰ πέντε θέματα τῆς Κραγιόβας μόνον, σώσας οὕτω τὴν λοιπὴν Βλαχίαν, ἥτις ἂν περιήρχετο τότε εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Αὐστριακῶν, δὲν θὰ ἀπηλλάσσετο αὐτῆς τόσῳ εὐκόλως καὶ ἴσως—ἴσως δὲν θὰ εἴχομεν σήμερον ῥωμουνικὸν βασίλειον. Ἂν οἱ ῥωμοῦνοι ἱστορικοὶ ἐζήταζον καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τὴν ὑπὸ ἐθνικὴν ἔποψιν σπουδαιότητα δι' αὐτοὺς τοῦ τοιούτου τοῦ Ἰωάννου Μαυροκορδάτου διπλωματικοῦ κατορθώματος, ἀντισταθμίζοντος ὅσα κακὰ καὶ ἂν ἔπραξαν οἱ Φαναριῶται ἐν Ῥωμουνίᾳ, θὰ ἦσαν πρὸς αὐτὸν ἐπιεικέστεροι, ἂν νομίζωσιν ὅτι ἡ ἐθνική των ἀξιοπρέπεια δὲν ἐπιτρέπει αὐτοὺς νὰ ἦναι εὐγνώμονες. Τὰ πέντε θέματα ἀπεδόθησαν μετ' οὐ πολὺ εἰς τὴν Βλαχίαν, ἀλλ' ἂν αὕτη ὁλόκληρος περιήρχετο εἰς τὰς χεῖρας τῶν Αὐστριακῶν θὰ ἀπώλλυτο ὁ ἐθνικὸς τῶν Ῥωμούνων πυρήν, καὶ τῆς τοιαύτης ἀπωλείας δὲν εἶναι δύσκολον νὰ μαντεύσῃ τις τὰς συνεπείας. Δὲν παραδοξολογεῖ δὲ ὁ λέγων ὅτι, ἂν σήμερον ὑπάρχῃ ῥωμουνικὸν Κράτος, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν πολιτικὴν δεξιότητα τοῦ Ἰωάννου Μαυροκορδάτου. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος δὲν ἔζησε πολὺ ὅπως ἀσχοληθῇ εἰς ἐσωτερικὰς μεταρρυθμίσεις, ἀλλ' ἂν πιστεύσωμεν αὐτὸν τὸν *Λαουριάνον*, παραδίδων τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν ἀδελφόν του Νικόλαον, διορισθέντα αὖθις ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας, συνέστησεν αὐτῷ θερμῶς νὰ *κυβερνήσῃ φιλανθρώπως*. Πιθανὸν δὲ εἰς τὰς συστάσεις τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ ὀφείλεται ἡ κατὰ τὴν δευτέραν ἐν Βλαχίᾳ ἡγεμονείαν τοῦ Ν. Μαυροκορδάτου παρατηρηθεῖσα μεταβολὴ τῆς πολιτείας του. Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Ἰωάννης Μαυροκορδάτος, καὶ ὅμως οὐδ' αὐτὸν ἐξαιροῦσι τοῦ γενικοῦ κατὰ τῶν Φαναριωτῶν ἀναθέματος οἱ ῥωμοῦνοι ἱστορικοὶ καὶ δημοσιογράφοι[1].

Τὸν Νικόλαον Μαυροκορδάτον, ἀποθανόντα τῷ 1730, διεδέξατο εἰς τὴν ἡγεμονείαν τῆς Βλαχίας ὁ υἱός του Κωνσταντῖνος, ὅν, ὡς εἴπομεν, ἐζήτησαν δι' ἀναφορᾶς πρὸς τὴν Πύλην οἱ βλάχοι βογιάροι. Ἡ ἡγεμονεία τοῦ νέου Ὀσποδάρου κατέχει διακεκριμένην θέσιν ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς τε Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαυίας, ἔνθα μετατεθεὶς ἡγεμόνευσεν ἐπίσης. Οἱ φαναριῶται Ὀσποδάροι διοριζόμενοι εἰς χώραν ξένην, ὑπὸ κυβερνήσεως ἁπλήστου, ἐν καὶ μόνον ἐπιβαλλούσης αὐτοῖς, τὴν ἀποστολὴν χρημάτων καὶ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀπαιτήσεων τῶν παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ἰσχυόντων, παλαίοντες ἀπαύστως καὶ κατὰ τῶν συνωμοσιῶν τῶν βογιάρων καὶ κατὰ τῶν σκευωριῶν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, παυόμενοι μετ' οὐ πολὺ ἢ εἰς τὴν ἑτέραν τῶν Ἡγεμονιῶν μετατιθέμενοι, ὅπως μετατεθῶσι μετ' ὀλίγας μῆνας αὖθις εἰς τὴν πρώτην, ὅπου νέαν κατάστασιν πραγμάτων δημιουργημένην εὕρισκον, δὲν ἐπρόφθανον βεβαίως νὰ μελετήσωσι τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας καὶ νὰ ἐπενέγκωσι θεραπείαν τινὰ εἰς αὐτάς, ὅσῳ καλὴν καὶ ἂν εἶχον τὴν πρόθεσιν. Ὁ Κωνσταντῖνος Μαυροκορδάτος ὅμως, διαμείνας ἐν Ῥωμουνίᾳ ἐπὶ τῆς ἡγεμονείας τοῦ πατρός του, εἶχε σπουδάσει τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας, ὥστε ἅμα διορισθεὶς ἐπελήφθη τοῦ ἔργου τῆς μεταρρυθμίσεως, ἥτις ἔμελλε νὰ συνδέσῃ τὸ ὄνομά του μετὰ τῆς εὐγενεστέρας πράξεως, ἥτις ἐτελέσθη ἐν Εὐρώπῃ πρὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἤτοι τῆς χειραφεσίας τῶν χωρικῶν. Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα νὰ ἐξετάσωμεν ἅπαν τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τοῦ ἡγεμόνος τούτου. Πιθανὸν τὸ φορολογικόν του σύστημα νὰ μὴ ἦτο πλῆρες, νὰ μὴ ἦτο ὅλως σύμφωνον πρὸς τὰς νεωτέρας τῆς οἰκονομολογίας ἀρχάς, οὐχ ἧττον λαμβανομένων τῶν τε καιρῶν καὶ τῶν καθ' ἑκάστην δημιουργουμένων τότε νέων ἀναγκῶν ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις ἐκείναις, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ὁμολογήσωμεν ὅτι αἱ τοῦ νέου ἡγεμόνος μεταρρυθμίσεις καὶ εὐγενῆ ἐλατήρια καὶ εὐγενῆ σκοπὸν εἶχον, μεθ' ὅσα καὶ ἂν ἰσχυρίζηται ὁ Ἡλιάδης Ῥαδολέσκος ἐν τῇ ἱστορίᾳ του. Ἂν αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται δὲν ἔφερον τοὺς προσδοκωμένους καρπούς, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἁπληστίαν τῶν Τούρκων καὶ τὰς ῥᾳδιουργίας τῶν ἐγχωρίων μνηστήρων. Κατὰ τοῦτο ὁ ἱστορικὸς *Λαουριάνος* εἶναι εἰλικρινής, καὶ ὀφείλομεν αὐτῷ δικαιοσύνην.

«Κωνσταντῖνος ὁ Μαυροκορδάτος—λέγει — ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ τὴν ἐν Βλαχίᾳ γενομένην, ἢ μᾶλλον σχεδιασθεῖσαν, μεταρρύθμισιν ὅπως ἐφαρμόσῃ αὐτὴν ἐν Μολδαυίᾳ. Δὲν ἐσκέφθη ὅμως ὅτι αἱ διηνεκεῖς ἀλλαγαὶ τῶν ἡγεμόνων καταστρέφουσιν αὖριον ὅ,τι ἐγένετο σήμερον, καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ἔτι ἐκεῖνος δὲν θὰ ἦτο εἰς κατάστασιν νὰ διατηρήσῃ αὐτὰς *ἕνεκα τῆς ἁπλησταίας τῶν Τούρκων, οἵτινες δὲν ἐπεδίωκον τὸ δίκαιον, ἀλλ' ἐζητάκαζον καὶ τὸν κάλλιστον ἔτι χῶν ἡγεμόνων νὰ ἐκμυζᾷ τυραννικώτατα τὴν χώραν*. Τούτου ζῶν παράδειγμα ἠδύνατο νὰ ἴδῃ εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ Μιχαὴλ Ῥακοβίτζαν, ὅστις ἐπηνώρθωσε πάντα τὰ πρῴην δημόσια βάρη, κτλ.»—Πολύτιμος ὁμολογία, περιποιοῦσα τιμὴν εἰς τὸν ῥωμοῦνον ἱστορικόν, δεικνῦντα κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀνώτερον τοῦ κατὰ τῶν Φαναριωτῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐν γένει πάθους τῶν Ῥωμούνων, καὶ ἐξενεγκόντα κρίσιν ἀληθοῦς φιλοσόφου ἱστορικοῦ. Δυστυχῶς ὅμως ἡ αὐτὴ ἀμεροληψία δὲν παρατηρεῖται εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς κρίσεις. Ἄγεται καὶ αὐτὸς συχνάκις ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ χώρᾳ ἐπικρατοῦντος ῥεύματος καὶ γενικοποιεῖ ὅ,τι εἰς εἰδικὰς περιστάσεις ἔδει ν' ἀναφέρηται, συντελῶν οὕτω εἰς τὴν διαστροφὴν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν δηλητηρίασιν τῆς δημοσίας γνώμης.

Ἂς ἀκούσωμεν ἤδη τὴν περὶ τοῦ ἡγεμόνος Κ. Μαυροκορδάτου κρίσιν ἀνδρὸς ἀμεροληπτου καὶ γινώσκοντος καλῶς τὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης:

«Ὁ Κωνσταντῖνος Μαυροκορδάτος — λέγει ὁ William Wilkinson — καὶ οὐδεὶς ἀγνοεῖ πόσον φειδωλοὶ εἶναι οἱ Ἄγγλοι εἰς τοὺς πρὸς τοὺς ξένους ἐπαίνους των — ἠσχολήθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν εὐημερίαν τῆς χώρας. Συνετοί τινες θεσμοί, περὶ ὧν θὰ εἴπωμεν προσεχῶς, μαρτυροῦσι τὰς φιλελευθέρους προθέσεις του καὶ τὸ γενναῖον τοῦ χαρακτῆρός του, ἅτινα δὲν εὑρίσκει τις παρὰ τοῖς διαδόχοις του. Ἐπαύθη ὅμως δὶς ὡς μὴ θελήσας νὰ ἐνδώσῃ εἴς τινας ἀπαιτήσεις τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, αἵτινες ἐφαίνοντο αὐτῷ ἀσυμβίβαστοι πρὸς τὰ πρὸς τοὺς Βλάχους καθήκοντά του.»

Καὶ αὐτὸς ὁ Zallony, ὁ γράψας τὸ σφοδρότερον καὶ ἐμπαθέστερον κατὰ τῶν Φαναριωτῶν κατηγορητήριον, βιαζόμενος ὑπὸ τῆς ἰσχύος τῶν πραγμάτων δὲν ἠδυνήθη ν' ἀρνηθῇ καὶ τὰς ἀγαθὰς τοῦ Κωνσταντίνου Μαυροκορδάτου προθέσεις. Λόγον περὶ αὐτοῦ ποιούμενος λέγει: «Κατ' ἀρχὰς ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἐφάνη ἔχων ἐπαινετὰς προθέσεις. Ἐδημοσίευσεν ἀγαθούς τινας νόμους· κατήργησέ τινας φόρους· ἠλάττωσεν ἄλλους· ἠλάττωσε καὶ ὥρισε τὸ ποσὸν τῶν ἡμερῶν, ἃς ὤφειλον οἱ χωρικοὶ νὰ ἐργάζωνται διὰ τοὺς ἄρχοντας· κατήργησε δὲ καὶ τὴν δουλείαν τῶν χωρικῶν».

Καὶ ὅμως περὶ τοῦ ἡγεμόνος τούτου, ὁ ῥωμοῦνος ἱστορικὸς Ἡλιάδης Ῥαδολέσκος λέγει ὅτι «ἐπενόησε τὰς μεταρρυθμίσεις ὅπως ἁρπάσῃ χρήματα». Ἰδοὺ δὲ πῶς χαρακτηρίζει τὴν χειραφέτησιν τῶν χωρικῶν: «Μεταξὺ τῶν μεταρρυθμίσεων ἃς ἐπεδίωξεν ὁ βέης, ἦτο καὶ ἡ τῆς *καταστροφῆς τοῦ ῥωμουνισμοῦ τῶν Ῥωμούνων* (a desromâni de români), ἤτοι ἡ τῆς χειραφετήσεως τῶν χωρικῶν ἀπὸ τῆς δουλείας, ὑφ' ἣν ὑπέβαλεν αὐτοὺς Μιχαὴλ ὁ Ἀνδρεῖος. Ἡ μεταρρύθμισις αὕτη ἐπήνεγκε μεγίστην πρόσοδον εἰς τὸν βέην, διότι οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι καθίσταντο φορολογούμενοι, τὸν δὲ φόρον εἰς τὸ ἑξῆς θὰ ἐλάμβανεν ὁ βέης, ὥστε ἐνῷ οὗτος ἐπλούτει, αἱ τῶν βογιάρων πρόσοδοι ἠλαττοῦντο. Τὰς αὐτὰς καὶ ἐν Βλαχίᾳ μεταρρυθμίσεις ἐφήρμοσε καὶ ἐν Μολδαυίᾳ, διότι καὶ ἐκεῖ αἱ μεταρρυθμίσεις ἐκέρδιζον χρήματα».

Ἀναφέρομεν αὐτολεξεὶ τοὺς λόγους τοῦ ῥωμούνου ἱστορικοῦ ἵνα ἀποδείξωμεν πῶς γράφεται ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ ἡ ἱστορία καὶ εἰς ποῖον βαθμὸν φθάνει ἡ κριτικὴ δύναμις τῶν ἀναλαβόντων δυστυχῶς νὰ διαπαιδαγωγήσωσι τὸν ῥωμουνικὸν λαόν.

Κατὰ τὸν Φωτεινόν, οὗτινος τὴν ἀμεροληψίαν καὶ τὸ φιλάληθες οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ, καὶ ὅστις, ὡς εἴπομεν, τὴν ἱστορίαν τῶν ἡγεμόνων τούτων ἔγραψε μελετήσας χειρόγραφα ἐγχώρια χρονικά, ὁ Κ. Μαυροκορδάτος ἐξώσθη τῆς ἡγεμονίας, διότι δὲν ἠθέλησε νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν Πύλην τὸ αὐτὸ ποσὸν καὶ ὁ Ῥακοβίτσας. Συνέστησε σχολεῖα ἑλληνικά, ἰταλικά, τουρκικὰ καὶ βλαχικά. Ἐθέσπισε καλὰς τάξεις εἰς τὰ δικαστήρια, καὶ ἐν συντόμῳ ἔφερε τὴν *τζάραν* εἰς πολὺ καλὴν κατάστασιν». — Ἂν δὲ κατὰ τὰς τελευταίας αὐτοῦ ἡγεμονείας ηὔξησε τοὺς φόρους, ἠναγκάσθη πρὸς τοῦτο ὡς ἐκ τῆς διαγωγῆς τοῦ Ῥακοβίτσα, ὅστις ἀνήγαγε τὰ εἰς τὴν Τουρκίαν πληρονόμενα εἰς ποσόν, ὅπερ ἦτο ἀδύνατον νὰ εἰσπραχθῇ ἄνευ αὐξήσεως τῶν φόρων, καθ' ὅσον μᾶλλον ὡς ἐκ τῶν καταπιέσεων αὐτοῦ τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῶν μολδαυῶν χωρικῶν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκπατρισθῶσι καταφυγόντες εἰς τὰ πλησιόχωρα μέρη, καὶ ὁ Κ. Μαυροκορδάτος ἐπανελθὼν ἐπείσθη ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς κυριάρχου δυνάμεως καὶ τὴν ὀσημέραι αὔξουσαν ἁπληστίαν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πασσάδων, οἵτινες: dopo il pasto *avean* più fame che pria, ἂν μὴ διὰ νέων φόρων καὶ αὐξήσεως τῶν ὑπαρχόντων ἐπεβάρυνε τοὺς ἐναπομείναντας χωρικούς. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἕκαστος τῶν διοριζομένων ἡγεμόνων, εἴτε ῥωμοῦνος, εἴτε φαναριώτης, ἐκὼν ἄκων ἠναγκάζετο νὰ ἐπιβάλλῃ νέους πάντοτε φόρους εἰς τὸν ῥωμουνικὸν λαόν. Αὐτὸ τοῦτο ἔπραξε καὶ ὁ Γρηγόριος Γκίκας, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Ῥακοβίτσας καὶ ἄλλοι.

Ἐπὶ τῆς ἡγεμονείας τοῦ Κ. Μαυροκορδάτου ἀπεδόθησαν εἰς τὴν Βλαχίαν τὰ εἰς τὴν Αὐστριαν παραχωρηθέντα προηγουμένως πέντε θέματα τῆς Κραγιόβης, ὥστε τὸ ὄνομα αὐτοῦ συνδέεται καὶ μεθ'

1. Οἱ Ῥωμοῦνοι ἰσχυρίζονται ὅτι τὸν ἡγεμόνα τοῦτον ἐδηλητηρίασεν ὁ ἀδελφός του Νικόλαος ὁ Λαουριάνος εὐσυνειδητότερος κἄπως τῶν ἄλλων, ἀναφέρει τοῦτο ὡς ἁπλοῦν ᾧδόμενον. «Τὸν Νικόλαον Μαυροκορδάτον, λέγει, ἐπανερχόμενον ἐκ Σαβινίου, ὑπεδέχθη μετὰ μεγάλων τιμῶν ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης. Λέγεται δὲ ὅτι τῷ προσέφερε καὶ τὴν ἡγεμονείαν, συνιστῶν αὐτῷ ἵνα κυβερνήσῃ φιλανθρωπικώτερον, ἀλλ' ὅτι ὁ Νικόλαος ἐπότισεν αὐτὸν δηλητήριον. Ἀρκεῖ ὅτι ὁ Ἰωάννης ἀπέθανε μετά τινας ἡμέρας ἀπὸ τῆς συνεντεύξεως ταύτης». Οὐδεὶς ἐκ τῶν σπουδαίων ἱστορικῶν ἔκρινεν ἄξιον προσοχῆς τὸν τοιοῦτον ἰσχυρισμὸν τῶν Ῥωμούνων, ὅστις δὲν εἶναι ἄλλο ἢ μία τῶν συνήθων παρὰ τῷ ὄχλῳ διαδόσεων ἐν περιπτώσει αἰφνιδίου θανάτου διακεκριμένου ἀνδρὸς καὶ μάλιστα ἄρχοντος. Ἄλλως τε, καὶ αὐτὴ ἡ ἁπλῆ ἀνάγνωσις τῶν ὑπὸ τοῦ ῥωμούνου ἱστορικοῦ λεγομένων ἀρκεῖ νὰ πείσῃ ἡμᾶς περὶ τοῦ ἀνυποστάτου τῆς τοιαύτης φήμης. Πρὸς τίνα σκοπὸν θὰ ἐδηλητηρίαζε τὸν ἀδελφόν του ὁ Νικόλαος, ὅπως διαδεχθῇ αὐτὸν εἰς τὴν ἡγεμονείαν; Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης παρῆγετο ὑπὲρ αὐτοῦ, ὥστε καὶ ἄνευ τοῦ ἐγκλήματος ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ ποθουμένου, ἂν τόσῳ πολὺ ἐπόθει τὴν ἐξουσίαν. Καὶ ἂν ἔτι, ὁ Ἰωάννης δὲν παρῆγετο, ἠδύνατο διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει μέσων του νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἡγεμονείαν τῆς Μολδαυίας, ἧς ὁ ἡγεμὼν Μιχαὴλ Ῥακοβίτσας δὲν ἠδυνήθη τόσῳ πολὺ ὑπὸ τῶν παρὰ τὸν Βόσπορον ἰσχυρῶν, καὶ ὃν δὲν ἐθράδυνε ν' ἀνατρέψῃ, διορίσας εἰς τὴν θέσιν του τὸν ἀνεψιὸν τῆς ἀδελφῆς του Γρηγόριον Γκίκαν. Ὅτι δὲ μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν Ἰωάννου καὶ Νικολάου ὑπῆρχε πλήρης ἁρμονία καὶ ὁμοφροσύνη, ἀποδεικνύεται ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποδοχῆς, ἧς ὁ τελευταῖος ἔτυχε παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐν Βουκουρεστίῳ, κατὰ τὸν ῥωμοῦνον ἱστορικόν. Ἄλλως τε καὶ ἡ ἀπέναντι ἀλλήλων θέσις τῶν δύο ἀδελφῶν καὶ τὸ βραχὺ τοῦ καιροῦ τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ διαμονῆς τοῦ Νικολάου, καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχον ἄλλαι ἀποδείξεις δύνανται νὰ πείσωσι πάντα ἀμερόληπτον ὅτι ἡ τοιαύτη διάδοσις ὑπῆρξεν ἐπινόημα τῶν ἐχθρῶν τοῦ Νικολάου.

ἑτέρου ἀρεστοῦ τοῖς Ῥωμούνοις γεγονότος.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Κωνσταντίνου Μαυροκορδάτου.

Ἕκεται συνέχεια.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΑΝΑΣ.

ΑΙ ΚΙΝΟΥΜΕΝΑΙ ΤΡΑΠΕΖΑΙ

Α'.

Ἡ διάδοσις τοῦ πνευματισμοῦ ἀνὰ τὴν Εὐρώπην ἐγένετο διὰ τῶν *κινουμένων τραπεζῶν*.

Τὰ *πνεύματα*, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1852 ἐζήτησαν παρὰ τῶν ἀμερικανῶν πνευματιστῶν νὰ συνέλθωσιν εἰς γενικὴν συνέλευσιν. Ὥρισαν μάλιστα καὶ τὸ μέρος τῆς πρώτης αὐτῶν συνεδρίας. Ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ, ἥτις ἐξεδόθη πρὸς τοῦτο καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Κλέβελανδ τῇ 29 Ἰανουαρίου 1852 πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐμπεριείχοντο καὶ τάδε:

«Τὰ πνεύματα ὑπεσχέθησαν ὅτι ἂν ἡ συνέλευσις αὕτη συνέλθῃ ἐν Κλέβελανδ, θὰ δηλώσωσι τὴν παρουσίαν των διὰ τρόπου τόσον καταφανοῦς, ὥστε αἱ ἀμφιβολίαι καὶ αἱ ἐνστάσεις τῶν σκεπτικῶν θὰ ἐκμηδενισθῶσιν ἅπαξ διὰ παντός. Ἂς καλέσωμεν δὲ καὶ τοὺς πέραν τῶν θαλασσῶν πιστούς. Ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ἂς γείνῃ ἐπίκλησις πρὸς τὰ πνεύματα καὶ ἡ συνέλευσις ἡμῶν ἐν τῇ πόλει τῶν δασῶν ἂς χρησιμεύσῃ ὡς ἀφορμὴ συμφιλιώσεως μυριάδος πνευμάτων».

Πράγματι δὲ συνῆλθεν ἡ συνέλευσις αὕτη· διεδέξαντο μάλιστα αὐτὴν καὶ ἄλλαι ἐν πολλαῖς πόλεσι τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ἀλλ' *οἱ πέραν τῶν θαλασσῶν* πιστοὶ δηλαδὴ οἱ Εὐρωπαῖοι, οἱ τόσον ἐπισήμως προσκληθέντες δὲν μετέβησαν εἰς αὐτάς. Ἐκ τούτου δὲ προέκυψεν ὅτι μὴ μεταβάντων αὐτῶν πρὸς τὰ πνεύματα, προσῆλθον τὰ πνεύματα πρὸς αὐτούς, διαβάντα τὸν Ἀτλαντικόν.

Ἀπεβιβάσθησαν δὲ εἰς Σκωτίαν, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1852 καὶ ταυτοχρόνως διεσκορπίσθησαν ἀνὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν.

Τὴν Γαλλίαν ἐπεσκέφθησαν μεθ' ἓν ἔτος. Περὶ τὸ τέλος Ἀπριλίου τοῦ 1853 οἱ Παρίσιοι ἀφυπνίσθησαν αἴφνης προσβεβλημένοι ὑπὸ τῆς ἐπιδημίας τῶν *κινουμένων τραπεζῶν*, ἐγένετο δὲ γνωστὸν διὰ τῶν ἐφημερίδων ὅτι ἡ αὐτὴ ἐπιδημία ἐνέσκηψε συγχρόνως εἰς Στρασβοῦργον, Μασσαλίαν, Βορδώ, Τουλούζαν, καὶ ἄλλας μεγάλας πόλεις.

Κατ' ἀρχὰς τὸ κοινὸν ἐθεώρησε τὸ πρᾶγμα ὡς ἁπλοῦν παίγνιον, τὸ ὁποῖον ἔπαιζεν ἐν μέσῳ καγχασμῶν. Τινὲς μὲν ἐπετύγχανον κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν πειραμάτων, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι ἀπετύγχανον. Οἱ τελευταῖοι κατηγόρουν τοὺς πρώτους ἐπὶ δολιότητι, οὗτοι δὲ πάλιν ἐμέμφοντο τοὺς τελευταίους ἐπὶ ἀπιστίᾳ. «Κινοῦνται! δὲν κινοῦνται!» εἰς τοῦτο τὸ ζήτημα περιεστρέφοντο αἱ συζητήσεις.

Τὸ πρᾶγμα προὐχώρησε κατὰ μικρόν. Αἱ τράπεζαι ὄχι μόνον ἐκινοῦντο, ἀλλὰ καὶ ὡμίλουν, καὶ ἔγραφον. Ἀνηγείροντο καὶ ἐκρατοῦντο μετέωροι. Ἀπεκάλυπτον μυστικὰ ἐν βαθυτάτῳ μυστηρίῳ τεθαμμένα, ἐπεδείκνυον ἀξιοθαύμαστον μαντευτικὴν ἐπιτηδειότητα· ἔθετον τὸν κόσμον τῶν ζώντων ἐν ἐπικοινωνίᾳ μετὰ τοῦ κόσμου τῶν νεκρῶν.

Πάντα ταῦτα δὲν ἦτο εὔκολον νὰ γείνωσι παραδεκτά, δι' ἃ οἱ διηγούμενοι αὐτὰ ἐνεπαίζοντο. Οἱ δὲ διηγούμενοι ὅτι εἶδον ἰδίοις ὄμμασι τὰ κατορθώματα ἐκεῖνα τῶν τραπεζῶν ἐχαρακτηρίζοντο ὡς παράφρονες ἢ ἀπατεῶνες.

Μετὰ μικρὸν τὸ πολὺ πλῆθος, ἀψίκορον ὡς εἶνε, ἐστράφη εἰς ἄλλας διασκεδάσεις, λησμονῆσαν καθ' ὁλοκληρίαν τὰς τραπέζας.

Ἔμενον ὅμως ἀμφίρροποι πολλοί, μὴ παραδεχόμενοι ὅτι καὶ τ' ἀπιστευτότερα ἔτι τῶν γεγονότων εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπιβεβαιῶνται ὑπὸ πολυαρίθμων πεφωτισμένων καὶ εἰλικρινῶν μαρτύρων χωρὶς νὰ στηρίζωνται ἐπὶ πραγματικῆς τινος βάσεως. Οἱ τοιοῦτοι ἐδίσταζον νὰ ἐξενέγκωσιν ὁριστικὴν γνώμην· περιέμενον νὰ ὁμιλήσωσιν οἱ ἐπιστήμονες· ἀλλ' οἱ ἐπιστήμονες, κατὰ τὴν παραδεδεγμένην συνήθειάν των, κηρύξαντες ὡς ψευδὲς κατ' ἀρχὰς τὸ πρᾶγμα, ἐξετάσαντες εἶτα ἠναγκάσθησαν νὰ ὁμολογήσωσιν ὅτι πράγματι κινοῦνται καὶ περιστρέφονται αἱ τράπεζαι, χωρὶς ὅμως νὰ διατυπώσωσι καὶ τὴν περὶ τούτου θεωρίαν, διότι τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ ἡ ἐπιστήμη ἐστερεῖτο τῶν μέσων τῆς ἐξηγήσεως αὐτοῦ.

Ἐν τούτοις κατὰ μικρὸν παρῆλθεν ὁλοσχερῶς ὁ συρμὸς τῶν κινουμένων τραπεζῶν. Τὰ πειράματα καὶ αἱ συζητήσεις ἔπαυσαν, καὶ ὅτε βραδύτερον, ἀνηγγέλθη τὸ ἔτι θαυμασιώτερον κατόρθωμα ὅτι:— αἱ τράπεζαι ὁμιλοῦν! αἱ τράπεζαι γράφουν!—ἡ δόσις τῆς προσοχῆς καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ κοινοῦ εἶχεν ἤδη ἐξαντληθῆ.

Τὸ ζήτημα τῶν τραπεζῶν ἔμεινεν ἀπασχολοῦν ἐν Γαλλίᾳ ὀλιγίστους σπουδαίους ἄνδρας, οἵτινες ἕνεκα τῆς κοινωνικῆς αὐτῶν θέσεως καὶ τῆς παιδείας των παρεῖχον πᾶσαν ἐγγύησιν ὅτι οὔτε χιμαίρας ἐπεδίωκον, οὔτε τέχνασμά τι δόλιον διέπραττον. Εἶχον σχηματίσει τὴν πεποίθησιν ὅτι φαινόμενόν τι περιεργότατον παρήγετο, οὗτινος ἠγνόουν τὴν αἰτίαν. Εἰς τοὺς σκεπτικούς, ἤ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, εἰς τοὺς ἐκ προκαταλήψεως ἀπίστους, τοὺς συνειθισμένους νὰ στρέφωσι τὰ νῶτα πρὸς τὰ γεγονότα, ἅτινα θέλουσι νὰ κηρύξωσιν ὡς ἀδύνατα, ἠδύναντο νὰ εἴπωσι τὴν φράσιν τοῦ Γαλλιλαίου: *Καὶ ὅμως κινεῖται*!

Τῷ ὄντι αἱ τράπεζαι ἐκινοῦντο.

Οἱ ὀλίγοι παρατηρηταί, οἵτινες εἰργάζοντο κατὰ μόνας ἢ κοινῇ, ἐπολλαπλασίασαν τὰ πειράματα, ἐνθαρρυνόμενοι ὑπὸ τῶν ἐπιτευχθέντων ἤδη πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν ἀποτελεσμάτων καὶ πρὸ πάντων ὑπὸ τῶν ἀλλαχοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ ἢ Ἀμερικῇ ἐπιτυγχανομένων.

Ἐκ πάντων τῶν παρατηρητῶν, τῶν συντόνως προσηλωθέντων εἰς τὴν μελέτην τοῦ ζητήματος τούτου, περισσοτέραν ὑπόληψιν ἀπέκτησεν ὁ Ἀγήνωρ Γασπαρὲν οὐ μόνον διὰ τἀλλεπάλληλα πειράματα, τὰ ὁποῖα ἐξετέλεσεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐπιμέλειαν ἣν κατέβαλε πρὸς περιγραφὴν αὐτῶν ἔν τινι συγγράμματι ἐπιγραφομένῳ: Αἱ *στρεφόμεναι τράπεζαι* καὶ ἐκδοθέντι τῷ 1854.

Περιληπτικῶς θέλομεν ἐκθέσει ὁποῖά τινα κατώρθωσεν ὁ Ἀγήνωρ Γασπαρὲν διὰ σειρᾶς πειραμάτων ἐν φιλικῷ κύκλῳ ἐκτελεσθέντων. Ἀλλὰ πρὸ τούτου ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν διὰ βραχέων εἰς τί συνίσταται τὸ φαινόμενον τῶν *στρεφομένων τραπεζῶν*.

Πέντε ἢ ἑξ ἄνδρες ἢ γυναῖκες, καὶ περισσότεροι ἢ καὶ ὀλιγώτεροι, κάθηνται ἐνώπιον ξυλίνης τραπέζης ἤ, ὅπερ καὶ προτιμότερον, ἐνώπιον τρίποδος τραπεζίου ἐλαφροτάτου, οὗτινος οἱ πόδες φέρουσι τροχίσκους, ὅπως ἀπαντᾷ ὅσον οἷόν τε ἐλαχίστην ἀντίστασιν ἐν τῇ κινήσει του. Ἂν τὸ δάπεδον τῆς αἰθούσης εἶνε κηρωτὸν ἡ προστριβὴ τῶν τροχίσκων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας του καθίσταται σχεδὸν ἀνεπαίσθητος. Τοῦτο δ' εἶνε σπουδαῖος ὅρος τῆς ἐπιτυχίας τοῦ πειράματος ἐλαχίστης μηχανικῆς ὠθήσεως ἀρκούσης νὰ κινήσῃ ἐλαφρὸν τραπέζιον, ἄνευ ἐμποδίου ὀλισθαίνον ἐπὶ λείας ἐπιφανείας. Οἱ περὶ τὸ τραπέζιον θέτουσιν ἐπ' αὐτοῦ κύκλῳ τὰς χεῖρας ψύχοντες, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πιέζοντες αὐτό. Μετὰ χρονικὸν διάστημα, ποικίλλον ἀπὸ δέκα λεπτῶν μέχρις ἡμισείας ὥρας, πολλοὶ τῶν περικαθημένων αἰσθάνονται εἰς τὸν πῆχυν καὶ τὴν χεῖρα μυρμηκισμόν τινα τοῦ δέρματος προερχόμενον ἐκ τῆς κοπώσεως, ἣν ἐπιφέρει ἡ ἐπιβεβλημένη ἀκινησία. Μετ' ὀλίγον ἡ τράπεζα τρίζει, ὁ τριγμὸς δὲ οὗτος προέρχεται διότι κατὰ μικρὸν ἡ θερμότης τοῦ σώματος τῶν ἐνεργούντων τὸ πείραμα μετεδόθη κατὰ μικρὸν εἰς τὰς ἶνας τοῦ ξύλου· ἐπὶ τέλους ἡ τράπεζα κλονεῖται. Κάμνει κατ' ἀρχὰς ἀκανονίστους τινὰς κινήσεις, εἶτα ἡ κίνησις γίνεται ὁριστική, καὶ ἡ τράπεζα περιγράφει σχεδὸν κύκλον. Οἱ περὶ τὸ τραπέζιον καθήμενοι ἐγείρονται τότε χωρὶς νὰ μετακινήσωσι τοὺς ἐπ' αὐτοῦ δακτύλους των, καὶ παρακολουθοῦσι περιστρεφόμενοι τὸ τραπέζιον.

Τοιοῦτο εἶνε τὸ φαινόμενον τῶν *στρεφομένων τραπεζῶν*, ὅπερ ἐπὶ πολὺ ἐθεωρήθη ὡς διαφεῦγον τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξήγησιν, καὶ ὅπερ καθ' ἑαυτὸ ἦτο τόσον παράδοξον, ὥστ' ἐξέπληττε καὶ ἔπειθε καὶ τὰ ἰσχυρότατα πνεύματα.

Προσεχῶς θέλομεν ἐξετάσει διὰ ποίων θεωριῶν προσεπάθησεν ἡ ἐπιστήμη νὰ ἐξηγήσῃ τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὅπερ παρεῖδε κατ' ἀρχὰς καὶ περιεφρόνησεν, ἀλλ' ὅπερ διὰ τῶν παραδόξων τῶν ἐκπληκτικῶν αὐτου ἀποτελεσμάτων ἠνάγκασε τοὺς ἐπιστήμονας νὰ παραδεχθῶσιν ὅτι οὐχὶ περὶ τυχαίου τινὸς προέκειτο καὶ συντόνως νὰ ἐπιδιώξωσι τὴν ἐξήγησιν αὐτοῦ.

ΟΙ ΑΛΛΗΛΟΦΑΓΩΘΕΝΤΕΣ

ΕΝ ΤΩ ΒΟΡΕΙΩ ΠΟΛΩ

Γ'.

Συνέχεια· ἴδε σελ. 287.

Ἀπόφασις πρὸς ἀποχώρησιν.—Οὐδεὶς ναύτης.—Ἐγκατάλειψις τῶν κυνῶν.—Ὁ στολίσκος.—Ἡ ῥυμοόλκησις.

Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐπὶ πολὺ συνεσκέφθησαν ἐν συμβουλίῳ περὶ τῆς ἀποφάσεως, ἣν ὤφειλον νὰ λάβωσιν ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις, ὁμοθύμως δ' ἀπεφάσισαν ἡ ἀποχώρησις νὰ ἐνεργηθῇ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου καὶ οὐχὶ τοῦ Σεπτεμβρίου, ὡς αἱ ὁδηγίαι ἡμῶν ἀπῄτουν. Θὰ ἐπεχειρεῖτο δ' αὕτη ἅμα οἱ πάγοι θὰ καθίσταντο πλωτοί, χωρὶς νὰ καταχῇ ἀδύνατος ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ἀνεμένετο βοήθεια, ἥτις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὐδέποτε ἔμελλε νὰ φθάσῃ.

Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐγνωστοποιήθη εἰς τοὺς ἄνδρας πάντας συνελθόντας ἐν συνελεύσει, ἐν ᾗ ὁ ταγματάρχης Γκρῆλυ δὲν ἀπέκρυψε τὴν σοβαρότητα αὐτῆς, οὔτε τὰς φοβερὰς συνεπείας, ἃς ἠδύνατο ἐν τῷ μέλλοντι νὰ ἔχῃ. Δὲν ἀπέκρυψεν ἐπίσης ὅτι αἱ προμήθειαι ἐπήρκουν, ὅπως παραμείνωμεν ἕνα χειμῶνα εἰσέτι. Ἀλλ' ἐποιήσατο ἔκκλησιν εἰς τὴν ἀφοσίωσιν, εἰς τὴν μεγαλοψυχίαν, εἰς τὴν ἀποφασιστικότητα, εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παλαίσωμεν ἡρωϊκῶς κατὰ δυσχερειῶν νέου ὅλως εἴδους.

Ὅτε ἔπαυσεν ὁμιλῶν, πάντες εἶχον πεισθῆ. Ἄνευ δ' οὐδεμιᾶς ὀπισθοβουλίας ἐξερράγησαν εἰς ζωηρὰς ζητωκραυγὰς οἱ ἀγαθοὶ σύντροφοι, οἵτινες ἔμελλον ν' ἀγωνισθῶσι κατὰ τοσούτων ἐχθρῶν καὶ οἵτινες ἀπαθῶς καὶ ψυχραίμως ἀντεμετώπιζον ἀπὸ τοῦδε πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ συμβῇ κατὰ τὴν τρομερὰν ἔφοδον, εἰς ἣν παρεσκευάζοντο ν' ἀποδυθῶσιν.

Ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐκλέξῃ τὸ προσωπικὸν τῆς ἀρκτικῆς ἀποικίας ὁ στρατηγὸς Χάζεν, εἶχε πρὸ πάντων ἐν νῷ ἐρεύνας καὶ παρατηρήσεις· πλήρης ἐμπιστοσύνης εἰς τὸ μέλλον ἐπεχειρήσεως ἐκπροσωπούσης τοσοῦτον μεγάλα ἐπιστημονικὰ συμφέροντα, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐσκέφθη ὅτι ἦτο δυνατὸν οἱ συμμεθέξοντες τῆς ἐκδρομῆς νὰ εὑρεθῶσιν ἡμέραν τινὰ ἐστερημένοι πάσης συγκοινωνίας μετὰ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Οὐδέποτε εἶχε φανταασθῆ ὅτι οἱ ἄνδρες, οὓς ἐξαπέστελλε τόσον μακρὰν τῆς Ἀμερικῆς θὰ ὑποχρεοῦντο ν' ἀνακρούσωσι πρύμναν πρὸς νότον καὶ νὰ διανοίξωσι διὰ πάσης θυσίας δίοδον διὰ τῶν πάγων, οἵτινες θὰ ἔφραττον αὐτήν.

Ὄχι μόνον ἀξιωματικοὺς εἶχεν ἐκλέξει ὁ στρατηγὸς δυναμένους ν' ἀνταποκριθῶσιν εἰς τὸ ὕψος ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς, ἧς ὅλως ἐξαιρετικὴ ἦτο ἡ σπουδαιότης, ἀλλ' αἱ αὐταὶ ἀποκλειστικῶς ἰδέαι ὡδήγησαν αὐτὸν καὶ ἐν τῇ στρατολογίᾳ τῶν εἴκοσιν ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν, οἵτινες μετὰ τῶν Ἐσκιμῴων ἀπετέλουν τὸ κύριον σῶμα τῆς ἐκδρομῆς.

Ἔνδεκα τῶν ἡμετέρων συντρόφων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ῥύξ, εἰς ὃν εἶχεν εἰδικῶς ἀνατεθῆ ἡ φωτογραφικὴ ὑπηρεσία ἀνῆκον εἰς τὸ Signal-Corps ὡς λοχίας.

Πᾶς ἔπαινος περὶ τοῦ μέρους τούτου τοῦ ἀμερικανικοῦ στρατοῦ ἀποβαίνει περιττός, καθόσον ἅπας ὁ πεπολιτισμένος κόσμος γινώσκει τὰ θαυμάσια ἔργα, ἐφ' ὧν βασίζεται τὸ ἡμέτερον σύστημα τῶν μετεωρολογικῶν παρατηρήσεων, ὅπερ κινεῖ τὸν φθόνον τῆς Εὐρώπης. Νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐν ὥρᾳ θέρους ἢ χειμῶνος οἱ λοχίαι τοῦ Signal-Corps χειρίζονται καὶ τὰ λεπτότατα ἐργαλεῖα μετὰ τοσούτης ἀκριβείας, ὥστε κατορθώθη νὰ ῥηθῇ περὶ αὐτῶν ὅτι συνενοῦσι τὸν σεβασμὸν τῆς πειθαρχίας μετὰ τῆς λατρείας τῶν δεκαδικῶν κλασμάτων. Πρὸς εὕρεσιν ἑνὸς ἀκριβοῦς ἀριθμοῦ περιφρονοῦσι παγετώδη ψύχη μετὰ στωϊκῆς ἀπαθείας.

Πάντες ἦσαν μεγαλόσωμοι, ἰσχυροί, ἐπιτήδειοι καὶ ἕτοιμοι νὰ θυσιασθῶσιν ὑπὲρ τῆς σημαίας. Εἰς τὴν ξηρὰν εἶχον ἅπαντα τὰ προσόντα, ἀλλ' εἰς τὴν θάλασσαν ἐστεροῦντο ἑνός, τοῦ μόνου ἀπαραιτήτου, ἕνεκα τοῦ ἐλαττώματος τούτου τὰ ἄλλα προτερήματά των ἦσαν ἀνωφελῆ: δὲν ἦσαν ναῦται.

Εἴμεθα ἄνθρωποι τῆς ξηρᾶς καὶ ἐν τούτοις εἴμεθα καταδεδικασμένοι ν' ἀντιμετρηθῶμεν πρὸς τὰ κύματα καὶ ὁποῖα κύματα! κύματα πολικά!

Ἡ μόνη ἡμῶν πεῖρα ἦτο ἐκείνη, ἣν εἴχομεν ἀποκτήσει εἰς τὰς διαφόρους ἐκδρομιάς, αἵτινες ἀνετίθεντο ἡμῖν. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι εἴχομεν ὑπερβῆ τοὺς ἐνδοξοτέρους ναυτικοὺς τῆς μεγάλης Βρεττανίας, ἀλλὰ τί ἔμελλε νὰ συμβῇ νῦν, ὅτε εὑρισκόμεθα πρὸ τοῦ τρομερωτέρου πάντων τῶν ὠκεανῶν!

Ἕνεκα τούτου ζωηροτάτους ἠσθανόμεθα φόβους ἑτοιμαζόμενοι νὰ καταλίπωμεν τὸ παράπηγμά μας, ἐν ᾧ τόσας εἴχομεν διέλθει εὐαρέστους ἑσπέρας καὶ τὸ ὁποῖον νῦν, ὅτε κατελείπομεν αὐτό, ἐνεφανίζετο μὲ τὰ ἀληθῆ χρώματά του, φαινόμενον ὡς ἀνάκτορον τῶν ἀρκτικῶν χωρῶν. Δὲν ἔμεινεν ὀφθαλμὸς ἀδάκρυτος, οὔτε καρδία χωρὶς νὰ σκιρτήσῃ. Αὐτὸς ὁ ταγματάρχης μετὰ πολλοῦ κόπου ἀπέκρυπτε τὴν συγκίνησίν του.

Τὸ ἐπ' ἐμοὶ ἠσθάνθην μίαν τῶν μεγίστων θλίψεων, ἃς ἐδοκίμασα ἐν τῇ ζωῇ μου πρὸ πάντων ὅταν ἐδέησε ν' ἀποχωρισθῶμεν τῶν ἡμετέρων κυνῶν. Ἐφανταζόμην ὅτι δὲν θὰ ἐδεχόμην πλέον τὰς θωπείας τῶν πιστῶν τούτων ζώων ἢ μᾶλλον τῶν ἀφωσιωμένων τούτων συντρόφων, οἵτινες τοσαύτας εἶχον παράσχει ἡμῖν ἐκδουλεύσεις καὶ οἵτινες θὰ παρεῖχον ἡμῖν καὶ ἄλλας, ἐὰν εἴχομεν ἱκανὸν χῶρον, ὅπως παραλάβωμεν αὐτοὺς μεθ' ἡμῶν. Ἀλλὰ φεῦ, τὰ πορθμεῖα μόλις ἠδύναντο νὰ περιλάβωσιν ἡμᾶς μετὰ τῶν ἀπολύτως ἀπαραιτήτων ζωοτροφιῶν καὶ τινων ἐργαλείων, ἅτινα ὁ ταγματάρχης ἤθελε νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς Ἀμερικὴν καὶ ὡς ἱστορικὰ μνημεῖα καὶ πρὸς διευκόλυνσιν τῶν συγκρίσεων.

Οὐδέποτε, οὐδέποτε θὰ λησμονήσω τὸ σπαρακτικὸν θέαμα, ὅπερ παρουσίαζε τὸ κατάλυμά μας ὅταν ἐδέησε ν' ἀναχωρήσωμεν ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἡμετέρων κυνῶν, οὓς ἀνοικτιρμόνως κατεδικάζομεν εἰς τὸν σκληρότερον θάνατον, τὸν ὁποῖον καὶ τόσοι τῶν ἡμετέρων ἔμελλον νὰ δοκιμάσωσι.

Μοὶ φαίνεται ὅτι ἤθελεν εἶναι ὀλιγώτερον σκληρὸν ἂν ἐφονεύομεν αὐτοὺς ἢ νὰ ἐπιδαψιλεύσωμεν αὐτοῖς τοσαύτας περιποιήσεις, αἵτινες, τὸ ἐγινώσκομεν, ἀλλοίμονον! οὐδὲν ἄλλο ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ἀποτέλεσμα ἢ τὴν παράτασιν τῆς ἀγωνίας των. Εἴχομεν καταληφθῆ ὑπὸ αἰσθήματος οἴκτου εὐνοήτου πρὸς τοὺς πιστοὺς τούτους βοηθούς, τοὺς ἀφωσιωμένους τούτους συντρόφους, τοὺς ἀληθεῖς τούτους φίλους. Εἴχομεν ἀνοίξει βαρέλλια περιέχοντα λῖπος κρέατα καὶ κιβώτια διπύρων. Ἐκ τούτων δ' εἴχομεν κατασκευάσει μῖγμά τι, εἶδος ἐξαισίου φυράματος, οὗ παρόμοιον οὐδέποτε παρετέθη ἐν τοῖς κυνοτροφείοις τῆς Γερμανίας εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς κύνας τοῦ Γουλλιέλμου. Ἐπιστεύομεν ὅτι ἡ θέα τόσον λαμπρᾶς εὐωχίας θ' ἀπεπλάνα τὴν προσοχὴν τῶν θαυμασίων τούτων ζῴων, ὅτι θὰ καθίσταντο θύματα τῆς ἡμετέρας πονηρίας καὶ ὅτι δὲν θὰ ὑφιστάμεθα τὴν τιμωρίαν τῶν ἀσπασῶν των.

Ἀλλ' οὐδεὶς αὐτῶν ἠπατήθη! Πάντες εἶχον ἐννοήσει ὅτι ἐγκατελείποντο· πάντες δ' εἶχον ὁρμήσει εἰς τὴν ἀκτήν· ἔτρεχον ἐπὶ τῶν πάγων ὀλακτοῦντες, πειρώμενοι νὰ συγκινήσωσιν ἡμᾶς διὰ παθητικωτάτων μιμικῶν κινήσεων. Τινὲς μάλιστα παρηκολούθησαν ἡμᾶς ἐπὶ πολὺ κολυμβῶντες καὶ πέμποντες ἡμῖν ἀποχαιρετιστήριους κραυγάς. Δὲν ἐβλέπομεν αὐτοὺς πλέον, μᾶς ἐφαίνετο δ' ὅτι ἠκούομεν εἰσέτι ἀπέλπιδας ὀρυγμούς. Ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς ἠχοῦς ἢ ἡ συνείδησις ἔτυπτεν ἡμᾶς διὰ τὸν βάρβαρον καὶ σκληρὸν ἀποχωρισμόν, ὃν ὅμως ἀδύνατον ἦτο ν' ἀποφύγωμεν, διότι μόλις ὑπῆρχεν ἐπὶ τῶν πορθμείων διὰ τοὺς ἄνδρας χῶρος;

Μοὶ ἐφαίνετο τότε ὅτι κακῶς ἐπράξαμεν ἀναχωρήσαντες ὅλοι καὶ ὅτι μεγαλειτέρας θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἐλπίδας, ἐὰν οἱ ἡμίσεις ἔμενον ἐν τῷ παραπήγματι ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι ἡμίσεις θὰ προσεπάθουν διὰ πάσης θυσίας νὰ ἀνοίξωσι δίοδον. Ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργὰ νὰ ὑποβάλω τοιαύτην πρότασιν.

Ἡ ἀτμάκατος *Λαίδη Γκρῆλυ*, ἧς ἐπέβαινον ὁ ταγματάρχης καὶ οἱ ἡμίσεις τῆς συνοδείας θὰ ἦτο πολὺ εὐκινητοτέρα ἐὰν δὲν ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ ῥυμουλκῇ τρία πορθμεῖα. Τὸ πρῶτον ἦτο τὸ μόνον χάριν ἡμῶν ναυπηγηθὲν ἁλιευτικὸν *Νάρβαλ*, ὅπερ ὁ *Πρωτεὺς* εἶχε κομίσει ἐξ Ἀμερικῆς. Διοικητὴς αὐτοῦ ἦτο ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Νύργουδ.

Ὄπισθεν τοῦ Νάρβαλ ἠκολούθει τὸ ἀκάτιον *Ἀνδρεῖος*, καταλειφθὲν ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ἐν τῷ ἀκρωτηρίῳ Χάουκες καὶ παραληφθὲν ὑφ' ἡμῶν κατὰ τὴν ἐκεῖθεν διάβασιν τοῦ *Πρωτέως*. Ἐν τέλει δ' ἐκλείετο ἡ πορεία δι' ἑτέρου πλοιαρίου, ὀνομαζομένου *Μπωμόν*, οὗ ἡ ἱστορία ἀξίζει νὰ μνημονευθῇ.

Ἕκεται συνέχεια.

Ο ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΣ

ἀμερικανικὸν διήγημα

Συνέχεια ἰδὲ σελ. 288.

— Καὶ τώρα, κύριοι, ἐπανέλαβεν ὁ ἐκλεχθείς, κάμετέ μου τὴν τιμὴν νὰ ἔλθητε εἰς τοῦ Δελμονίκου, διὰ νὰ πίωμεν εἰς ὑγείαν τοῦ ἐνενηκοστοῦ πρώτου συνταγματος.

Οὐδέποτε τὸ Καφενεῖον τοῦ Συρμοῦ εἶδεν εὐθυμοτέρους συνδαιτυμόνας ῥοφῶντας τὸν ἀφρώδη καμπανίτην των. Ἐξ ὅλων δὲ ὁ ἧττον εὔθυμος δὲν ἦτο ὁ Ἰωνᾶς Σμίθ.

ΙΒ΄.

Τὴν ἑσπέραν τῆς ἀξιομνημονεύτου ταύτης ἐκλογῆς ὁ συνταγματάρχης Οὐίθερς τόσον ἐπτοήθη ἐκ τῆς ὠχρότητος τῆς Καίτης καὶ τῶν θλιβερῶν προγνωστικῶν τοῦ ἰατροῦ, ὥστ' ἀπεφάσισε διὰ μιᾶς νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτὴν νὰ ὑπανδρευθῇ τὸν Ἰωνᾶν. Διὰ τοῦτο, χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν ἀνέβη τὸν ἵππον του καὶ διηυθύνθη εὐθὺ πρὸς τὴν κατοικίαν τοῦ ἥρωός μας.

Καθ' ὁδὸν κατελήφθη ὑπὸ μεταμελείας, ἥτις ἐξώργισεν αὐτὸν σφόδρα.

— Ἐγώ, ἐψιθύρισεν, ἐγὼ ὁ γέρων στρατιώτης, νὰ ὑπάγω νὰ ταπεινωθῶ ἐμπρὸς εἰς αὐτὸν τὸν ἀκαμάτην καὶ νὰ τοῦ ζητήσω γονατιστὸς νὰ νυμφευθῇ τὴν κόρην μου! Ἄ! εἶνε πολύ, μὰ τὴν ἀλήθειαν!..

Ἀλλ' εὐθὺς ἡ εἰκὼν τῆς Καίτης βρέφους, τῆς Καίτης κορασίδος, τῆς Καίτης νεάνιδος—καὶ ἄλλη τις εἰκών, τρομερὰ αὕτη — τῆς Καίτης νεκρᾶς, παρίσταντο εἰς τὸ πνεῦμά του καὶ ἐμάλασσον τὸ πεῖσμά του.

— Καὶ τί θὰ εἰπῇ ὁ ταγματάρχης; εἶπε μετ' οὐ πολύ, ἀποφασίσας καὶ πάλιν νὰ στραφῇ ὀπίσω.

Ἀλλ' οἱ πένθιμοι λόγοι τοῦ ἰατροῦ Στρόγκ ἐπανήρχοντο εἰς τὴν μνήμην του καὶ ἐβύθιζε τοὺς πτερνιστῆράς του εἰς τὴν κοιλίαν του ἵππου του. Ἂν ἔφθανεν ἀργά! Ἂν ὁ Ἰωνᾶς εἶχεν ἀναχωρήσει! Καὶ τίς οἶδεν ἂν δὲν εἶχε συναντήσει ἄλλην τινὰ κόρην, κ' ἐλησμόνησε τὴν Καίτην!

Ἐπὶ τέλους ὁ συνταγματάρχης ἔφθασεν εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Ἰωνᾶ καὶ ἔκρουσε σφοδρῶς τὴν θύραν.

— Ἐδῶ κατοικεῖ ὁ κ. Ἰωνᾶς Σμίθ; ἠρώτησε διὰ βροντώδους φωνῆς, τὴν γραῖαν οἰκονόμον τοῦ Σμίθ.

— Ναί, κύριε.

— Ἔχω ἀνάγκην νὰ τοῦ ὁμιλήσω ἀμέσως.

— Ὁ κ. Σμὶθ δὲν εἶνε ἐδῶ.

— Δὲν εἶνε ἐδῶ; . . ἀνέκραζεν ὁ συνταγματάρχης ὡσεὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη πρώτην τότε φορὰν παρουσιάζετο εἰς τὸ πνεῦμά του, ἢ μᾶλλον ὡσεὶ ὁ Ἰωνᾶς μὴ παραμείνας οἴκοι παρέβη πάντα τὰ καθήκοντά του.— Καὶ ποῦ 'ς τὸ διάβολο εἶνε, κυρία;

— Δὲν εἰξεύρω, κύριε. Ἂν θέλετε εἰμπορεῖτε νὰ τὸν περιμείνητε!

— Νὰ τὸν περιμένω; Καὶ φαίνομαι ἐγώ, κυρία, ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ποῦ εἶνε καμωμένοι διὰ νὰ περιμένουν;

— Τότε, εἰμπορεῖτε νὰ ξαναλθετε αὔριον.

— Νὰ ξαναλθω αὔριον; . . Ὄχι, κυρία, προτιμῶ νὰ τὸν περιμένω τώρα.

Δέσας δὲ τὸν ἵππον του εἰς τὸ κιγκλίδωμα εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν. Δυστυχῶς ἅμα ἐμβῆκεν εἰς τὴν αἴθουσαν καὶ ἔμεινε μόνος, ἠσθάνθη ἐξασθενοῦσαν τὴν ἀπόφασίν του. Ἐσκέπτετο ὅτι ἂν δὲν ἐπωφελεῖτο τῆς ἀποφασιστικῆς ταύτης ἀποπείρας, πνίγων τὴν φωνὴν τῆς κατεξανισταμένης ὑπερηφανείας του, οὐδέποτε πλέον θὰ τὴν ἐπανελάμβανε. Διὰ νὰ διασκεδάσῃ δὲ τὴν ἀνυπομονησίαν του, ἐβημάτιζεν ἄνω κάτω, ἐθεώρει ἀπὸ τοῦ παραθύρου καὶ μὴ βλέπων ἐρχόμενον τὸν Ἰωνᾶν, ἐμονολόγει χαμηλοφώνως.

Ἡ δυστυχὴς γραῖα παρατηροῦσα αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὑελίνης θύρας ἤρχισε ν' ἀνησυχῇ μήπως εἶχεν ἀνοίξῃ εἰς τρελλὸν τὴν θύραν, καὶ παρεσκευάζετο νὰ εἰδοποιήσῃ τὴν ἀστυνομίαν, ὅτε αἴφνης ὁ συνταγματάρχης, ὁρμήσας ἔξω τῆς αἰθούσης εἶπεν εἰς αὐτήν.

— Εἰξεύρετε, κυρία, τί ὥραν θὰ ἔλθῃ ὁ κ. Σμίθ;

— Ὄχι, κύριε.

— Εἰξεύρετε τοὐλάχιστον ποῦ εἶνε;

— Ὄχι, κύριε.

— Ποῦ πηγαίνει συνήθως;

— Ἴσως εἰς τοῦ κ. Χάρστρον, ἑνὸς φίλου του.

— Εἰξεύρετε τὴν διεύθυνσιν;

Ἡ οἰκονόμος ἔδωκεν αὐτῷ τὴν αἰτηθεῖσαν διεύθυνσιν καὶ μετ' ἀληθοῦς χαρᾶς ἔκλεισε τὴν θύραν, ἀπελθόντος τοῦ γέροντος ἀξιωματικοῦ. Οὗτος δὲ ἐπτέρνιζε μανιωδῶς τὸν ἵππον του ὅπως φθάσῃ, ἀλλ' ἔφθασεν ἀργὰ εἰς τοῦ Τσάρλ.

Τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ὁ Ἰωνᾶς εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ κάμῃ τόσας προπόσεις διὰ καμπανίτου, ὥστε ὁ Τσὰρλ δὲν ἔκρινε φρόνιμον ν' ἀφήσῃ τὸν νέον συνταγματάρχην του νὰ ἐπιστρέψῃ μόνος καὶ προὐτίμησε νὰ παραλάβῃ αὐτὸν ἐν τῷ οἴκῳ του. Δὲν ἀπέστερξε δὲ οὔτε νὰ τὸν ἐκδύσῃ διὰ τῶν ἰδίων του χειρῶν, ἀφ' οὗ ἀνεβίβασεν αὐτὸν εἰς τὸ δεύτερον πάτωμα, καὶ νὰ κατακλίνῃ αὐτὸν εἰς τὸ καλλίτερον δωμάτιον. Μετὰ ταῦτα κατέβη νὰ διηγηθῇ εἰς τὴν μίστρες Βαίκην ὅλον τῆς ἐκλογῆς τὸ ἱστορικόν.

Ἐπλησίασεν ἤδη εἰς τὸ τέρμα της ἡ μεστὴ περιπετειῶν ἀφήγησις αὕτη ὅτε ἐκρούσθη ὁ κώδων, καὶ ὁ Τσάρλ, ἀνεγνώρισε τὴν φωνὴν τοῦ συνταγματάρχου Οὐίθερς, ἐρωτῶντος διὰ μανιώδους φωνῆς:

— Ἐδῶ κατοικεῖ ὁ κ. Χάρστρον;

— Ναί, συνταγματάρχα, λάβετε τὸν κόπον νὰ ἐμβῆτε, ἀνέκραξεν ὁ Τσάρλ ἀπὸ τοῦ ἀνοικτοῦ παραθύρου.

Ὁ γηραιὸς ἀξιωματικὸς μόλις ἐφρόντισε νὰ χαιρετήσῃ τὴν μίστρες Χάρστρον. Κατείχετο ὑπ' ἀκατασχέτου ὀργῆς ἣν οὐδὲ ὑπέκρυπτε κἄν. Πόσαι δυσκολίαι ἀπητοῦντο διὰ νὰ ἔλθῃ νὰ παρακαλέσῃ τὸν κ. Σμίθ, τὸν ὑποβολιμαῖον συνταγματάρχην!

— Ποῦ εἶνε ὁ κ. Σμίθ; εἶπε διὰ βραχνῆς φωνῆς.

Ὁ Τσὰρλ δὲν εἶχε διόλου κατὰ νοῦν του νὰ εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν. Ὁ φίλος του δὲν ἦτο εἰς κατάστασιν νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιον τοῦ μέλλοντος πενθεροῦ του. Ἔνευσε λοιπὸν διὰ τοῦ βλέμματος τὴν Βαίκην καὶ ἀπεκρίθη:

— Ἄχ . . . ὁ κακόμοιρος νέος . . . Εἶνε εἰς τὸ κρεββάτι . . .

Ἡ μίστρες Βαίκη ἔκρινε κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν νὰ στενάξῃ.

— Εἰς τὸ κρεββάτι; . . . εἶνε ἀσθενής; ἠρώτησεν ὁ συνταγματάρχης, οὐχὶ ἄνευ ἀνησυχίας τινός.

— Παραμιλεῖ, ἐξηκολούθησεν ὁ Τσὰρλ θλιβερῶς.

— Παραμιλεῖ; . . . Πῶς, παραμιλεῖ;...

— Νά, ὁμιλεῖ δυνατὰ εἰς τὴν ζάλην του.

— Καὶ τί λέγει; ἠρώτησεν ὁ συνταγματάρχης μετὰ πολλῆς ἀνησυχίας.

— Λέγει ὅτι ποτὲ δὲν θὰ πάρῃ τὴν κόρην σας.

— Ὦ! αὐτὸ θὰ τὸ ἰδοῦμεν . . .

— Ὅτι δὲν θὰ τὴν πάρῃ ποτέ, τοὐλάχιστον ἐφόσον δὲν γείνῃ συνταγματάρχης, ἐπανέλαβεν ὁ Τσάρλ.

— Συνταγματάρχης! . . Καὶ πῶς εἰμπορεῖ νὰ γείνῃ;.. Αὐτὸ εἶνε τρέλλα, εἶπεν ὁ γέρων ἀξιωματικός.

— Θέλει ν' ἀναχωρήσῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ νὰ καταταχθῇ εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Χεδίβου.

— Ἀλλ' ἐγὼ ἔρχομαι ἐπίτηδες νὰ τοῦ εἰπῶ νὰ νυμφευθῇ τὴν κόρην μου, ὑπέλαβεν ὁ δύστηνος πατήρ.

— Πολὺ ἀργά, φίλτατε συνταγματάρχα. Ὁ Ἰωνᾶς εἶνε πείσμων καὶ ἀπεφάσισε νὰ νυμφευθῇ τὴν κόρην σας μόνον ἀφοῦ γείνῃ συνταγματάρχης.

— Καὶ πάλιν καλὰ ἂν δὲν ἀποθάνῃ ἐν τῷ μεταξύ, εἶπεν ἡ μίστρες Βαίκη.

— Εἰμπορῶ τοὐλάχιστον νὰ τὸν ἰδῶ; ἠρώτησεν ὁ συνταγματάρχης.

— Ἀδύνατον, ἀπολύτως ἀδύνατον. Οἱ ἰατροὶ τὸ ἀπηγόρευσαν ῥητῶς.

— Ἀλλὰ τέλος πάντων νομίζετε ὅτι εἶνε σπουδαίως ἀσθενής, εἰς κίνδυνον;

— Δυστυχῶς, τὸ φοβούμεθα, συνταγματάρχα, εἶπεν ὁ Τσάρλ.

— Τότε λοιπὸν εἰξεύρετε τί εἶμαι; ἀνέκραξεν ὁ συνταγματάρχης ἔμπλεως ἀπελπισίας· εἶμαι ἕνας κουτόγερος, ὁ ὁποῖος θὰ κάμῃ τὴν κόρην του ν' ἀποθάνῃ μὲ τὰς ἀνοήτους ἰδέας του!

— Ἄ! εἶνε ἀληθῶς τρομερόν! ἐστέναζεν ἡ μίστρες Βαίκη.

— Θ' ἀνακοινώσω εἰς τὸν Ἰωνᾶν ὅσα μοὶ εἴπατε, εὐθὺς ἅμα συνέλθῃ, εἶπεν ὁ ὁ Τσάρλ. Ἴσως ἡ εἴδησις αὕτη συντελέσῃ εἰς βελτίωσιν τῆς ὑγείας του.

— Ἀλλὰ τί θὰ εἰπῶ εἰς τὴν Καίτην, ἐγώ; εἶπεν ὁ δυστυχὴς συνταγματάρχης καταπεσὼν ἐπὶ ἀνακλίντρου καὶ καλύψας τὴν κεφαλήν του διὰ τῶν δύο του χειρῶν. Ἡ μικρούλα μου ἡ Καίτη! . . . πῶς θὰ μισῇ τὸν πατέρα της!

(Ἕκεται συνέχεια).

ΑΘΗΝΗΣΙ —ΤΥΠΟΙΣ «ΚΟΡΙΝΝΗΣ», ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ ΑΡΙΘ. 3.